

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інститут філології

Кафедра зарубіжної літератури

Етика цифрової ери в антиутопії Дейва Еггерса «Сфера»

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»

студентки IV курсу

спеціальності

«Зарубіжна література та англійська мова:

теорія і методика навчання»

Тюленєвої Олександри Олексіївни

галузь 01 – Середня освіта / Педагогіка

спеціальність – 014.02 Середня освіта

Науковий керівник:

к. філол. н., асист. Канова Г.О.

Рецензент:

д. філол. н., проф. Бовсунівська Т.В.

Допущено до захисту

Протокол засідання кафедри № ____ від _____

Завідувач кафедри _____ проф. Мірошніченко Лілія Ярославівна

Київ — 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. АНТИУТОПІЯ ЯК ЖАНР ЛІТЕРАТУРИ: ГЕНЕЗА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ	7
1.1. Генеза антиутопії, як літературного жанру	7
1.2. Специфіка антиутопії Дейва Еггерса «Сфера».....	8
1.3. Суспільне і приватне крізь призму «цифрової» категорії «прозорості».....	9
Висновки до першого розділу	12
РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВА ЕРА В РОМАНІ ДЕЙВА ЕГГЕРСА «СФЕРА»	14
2.1. Висвітлення діяльності компанії «Сфера», специфіки її роботи та інструменти впливу на суспільство.....	14
2.2. Дослідження «аутент» як нового етапу цифрової ери в житті суспільства .	21
2.3. Життя в онлайн VS «онлайн життя»: виклик традиційній етиці та моралі.....	29
Висновки до другого розділу	33
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ. УРОК-БЕСІДА «ПРОЗОРИЙ СВІТ «СФЕРИ»: ПЕРСПЕКТИВИ І ВИКЛИКИ»	36
3.1. Урок-бесіда як прийом навчання в сучасній школі.....	36
3.2. Сценарій позакласного заходу для 11-их класів на тему «Прозорий світ «Сфери»: Перспективи і виклики».....	38
Висновки до третього розділу	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

У наш час, жанр антиутопії є актуальним, як ніколи. Традиція романів-антиутопій проіснувала вже понад століття, не втрачаючи своєї популярності. У дзеркалі антиутопій завжди відображались найболючіші теми сучасності.

Актуальність роботи полягає у спробі розгляду окремих аспектів функціонування інформаційного суспільства в антиутопії Дейва Еггерса «Сфера» (2013). Також сама тема етики цифрової ери в сучасній антиутопії є досить цікавою та потребує більшої деталізації з огляду на те, що феномен інформаційного/цифрового суспільства активно досліджується та моделюється у сфері соціології та психології.

У романі Дейва Еггерса читач спостерігає процес розбудови нового моторошного суспільства. Автор не просто окреслює основні вектори розвитку, а показує нову цифрову спільноту людей зсередини, безпосередньо очима її творців.

Роман «Сфера» розгортає історію успіху Інтернет-компанії, яка стимулює розвиток передових технологій глобального спостереження, спочатку для моніторингу життєдіяльності працівників, а згодом поширює ці технології у світовому веб-товаристві. Після виходу в світ, роман «Сфера» спричинив нову дискусію навколо погляду на розвиток інформаційного постіндустріального суспільства з його «цифровим тоталітаризмом».

«Сфера» – це універсальний образ гігантської ІТ-корпорації, яка має надзвичайно великий вплив на життя людства та вже зараз моделює його майбутнє.

Образ «Сфери» занадто універсальний, щоб бути, відповідно до жанру антиутопії, кривим дзеркалом Google або Facebook. «Сфера» символізує щось глобальніше: «Сфера» – наше повсякденне життя; це фото, відео, новини, які ми кожен день бачимо, ділимося із друзями, із знайомими, незнайомцями; це сфера наших інтересів, пошук у мережі, наші думки, особисті переживання.

За словами Тома Генкса, який грає Імона Бейлі у однойменному американському науково-фантастичному трилері, ««Сфера» – це все те, чим прагне бути Інтернет. А Інтернет створюють люди: люди пишуть коди і проводять мережі, люди виробляють контент і споживають його, люди ставлять лайки і залишають коментарі. «Сфера» – це метафора Інтернету» [30].

Безумовно, що сучасна молодь, користувачі соціальних мереж контролюють свою приватність, «свою видимість». Їх обліковий запис конфіденційний, який забезпечується шляхом ретельного відбору того, яку особисту інформацію розкрити. Їх приватна сфера залишається недоторканою, захищаючи емоційне ядро людини.

Однак у безкомпромісній антиутопії Дейва Еггерса маємо повну прозорість сфероїдки Мей і це означає, що вона більше нічого не може мати «приватним/особистим». Інтеграція цифрових технологій в романі подає безрадісну перспективу укорінення цінностей спільноти сфероїдів у житті звичайних веб-користувачів, яких розробники готують до необхідного перегляду усталених етичних категорій.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі етики цифрової ери в антиутопії Дейва Еггерса «Сфера».

Відповідно до поставленої мети у роботі слід вирішити наступні **завдання**:

- окреслити генезу антиутопії, як літературного жанру;
- визначити специфіку антиутопії Дейва Еггерса «Сфера»;
- висвітлити проблематику, пов'язану з інструментами впливу на інформаційне суспільство;
- дослідити феномен «аутент» як нового етапу розвитку цифрової ери в житті інформаційного суспільства;
- розкрити поняття «суспільного» і «приватного» крізь призму «цифрової» категорії «прозорості»;
- проаналізувати параметри «онлайн життя», в аспекті виклику традиційній етиці та моралі до періоду тотальної цифровізації.

Об'єкт дослідження – етика цифрової ери в антиутопії Дейва Еггерса «Сфера».

Предмет дослідження – антиутопія Дейва Еггерса «Сфера».

Методологія дослідження. У дипломній роботі були використані наступні методи, прийоми та підходи: зокрема, культурно-історичний підхід, проблемно-пошуковий метод, метод компаративного зіставлення та прийом глибинного читання.

У своєму дослідженні ми спирались на наступні джерела: Шахова К.О. «Англійська художня антиутопія у світовому контексті», Жаданов Ю. «Антиутопія ХХ века: этапы большого пути», Андрюшин В.М. «Современная антиутопия: киберпанк и другие».

Важливими для проведення літературознавчого аналізу в роботі стали статті Фріца Махлупа, який досліджував виникнення концепції «інформаційного суспільства»; Деніела Белла, який розвинув концепцію «постіндустріального суспільства»); Френка Уебстера, який провів аналіз десятків монографій, присвячених впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та індустрії знань на суспільні відносини; студії Маргарет Етвуд та Джорданко Секуловські.

Натомість варто зазначити, що у вітчизняному літературознавстві роман Дейва Еггерса ще майже не досліджувався, існує єдиний відеокоментар критика Юрія Володарського який у 2017-му році, після виходу екранізації роману, порівняв фільм і книгу американського письменника, а також літературний огляд Оксани Троян на сторінках онлайн-часопису «Друг читача» [32]. Безумовно, роман отримав схвальний відгук у читацької аудиторії і, як результат, на відповідних веб-платформах розміщено численні коментарі інтернет-користувачів.

Структура роботи.

Перший розділ має назву «Антиутопія як жанр літератури: генеза та класифікація» і налічує три підрозділи та висновки. Другий розділ «Цифрова ера

в романі Дейва Еггерса «Сфера»» налічує три підрозділи та висновки. Третій розділ – методичний розділ «Урок-бесіда. «Прозорий світ «Сфери»: перспективи і виклики» налічує два підрозділи та висновки. У кінці роботи наведено загальні висновки та список використаних джерел, який налічує 44-ри джерела, з яких 8-м є англомовними.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ 1. АНТИУТОПІЯ ЯК ЖАНР ЛІТЕРАТУРИ: ГЕНЕЗА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Термін антиутопія давно увійшов у коло наукового й повсякденного обігу, втім саме поняття, яке стоїть за цим терміном, і феномен, який позначається цим терміном, – явища досить складні та дискусійні. Ще донедавна поняття антиутопії пояснювалось лише з погляду прийнятих у суспільстві ідеологічних настанов, разом з тим існували й інші погляди.

Антиутопія – унікальний феномен в літературі. Його унікальність обумовлена низкою факторів. Зокрема, йдеться про специфіку літературного жанру, що знаходиться на стику художньої словесності, соціології та філософії.

1.1. Генеза антиутопії, як літературного жанру

У літературознавстві досить докладно вивчені жанрова специфіка та окремі питання поетики антиутопії, спірними до теперішнього часу залишаються проблеми її генезису, модифікації в літературному процесі ХХ ст. і типології. В останні десятиліття робляться спроби створення цілісної концепції антиутопії.

Багато вчених охарактеризували антиутопію як жанр, що органічно поєднував у собі багато рис: критику теперішнього часу, зображення песимістичних варіантів майбутнього, що випливає з цього теперішнього, критику утопічних зображень ідеального суспільного устрою, що в ході прогресу виявили свій зворотний бік.

Антиутопія у літературі – це зображення реальних наслідків, пов'язаних із експериментами над людством у різні часи, які були проведені із метою його унормувати, вирівняти, зробити простішим, покращити. Зробити всіх «рівними», на жаль, можна лише за умови нав'язування однієї для всіх мети, однакових цінностей, рівних прав, що досягаються тоталітарною владою, яка не цурається насильства, залякування, контролю. Фантастичний елемент дозволяв антиутопістам передбачити майбутнє, зображення державної системи, що йде, перш за все, проти свого народу, інакодумців, принципів гуманізму – це

попередження для майбутніх поколінь, які мають зробити певні висновки, щоб у їх теперішньому не допустити справжньої катастрофи.

1.2. Специфіка антиутопії Дейва Еггерса «Сфера»

Об'єктом нашої уваги стає роман Еггерса «Сфера» (The Circle, 2013), що викликав бурхливу реакцію критиків по всьому світу, ставши наочною і вельми іронічною ілюстрацією повальної цифрової залежності, в якій перебуває весь світ.

Знаменита авторка сучасної антиутопії «Оповідь служниці», Маргарет Етвуд, на свій лад розставляє акценти у сприйнятті роману американського автора: «Зачаровує... Еггерс пише на чистому адреналіні. Це роман ідей про деконструкцію приватного життя, про те, як нашим приватним життям завладівають корпорації, і про те, як це може вплинути на природу демократії. СФЕРА – одночасно фізичне вмістилище, фінансова система, стан духу і дійова особа. Етикет сфероїдів тонко налагоджений – не гірше, ніж у героїнь Джейн Остін... Еггерс жонглює матеріалом з насолодою і чудовою винахідливістю, його мова рябить і видозмінюється. Цей роман – прекрасна розвага не самого простого сорту» [37].

Ідеї про одержимість славою, так само як і інтерес до феномену тотального цифрового нагляду в сучасному суспільстві, пронизують твори Дейва Еггерса ще з часу виходу його дебютного сенсаційного роману – «Трагічне творіння приголомшуючого генія» (A Heartbreaking Work of Staggering Genius, 2000).

Заявлені Еггерсом теми порушення приватного і особистого простору, публічної слави, медіа, і хиткого балансування сучасної людини на межі реальності і фанатизму, знаходять міць гіркого памфлету про сучасний світ в романі-антиутопії «Сфера».

Роман оповідає про діяльність Американської приватної корпорації «Сфера», яка жадає «за допомогою соцмедіа зробити наш божевільний світ безпечнішим і розумнішим» [30].

За посиленням впливу і ролі «Сфери» як монопольної медійної корпорації міжнародного масштабу, читач спостерігає з позиції молодої американки, Мей Голланд.

Мей Голланд – новоспечена «сфероїдка», чия особиста драма безпосередньо корелює з немислимим розквітом корпорації, яка щодня залучає до себе мільйони нових користувачів. Роман Дейва Еггерса можна сміливо вважати антиутопією нашої епохи, епохи високих технологій і повсюдних симуляцій.

Перш за все, вкрай цікавим об'єктом для дослідження стає сама локація – США – країна «американської мрії», демократичний фундамент передових корпорацій і соціальних медіа. Ще кілька десятиліть тому в своїх працях «Симулякри і симуляції» і «Америка» французький філософ і соціолог Жан Бодріяр назвав цю країну гіперреальною утопією, «яка з самого початку переживалася американцями як втілена» [6, с. 10]. Такою і постає перед нами «Сфера», «компанія – першопрохідниця у всіх напрямках» [10, с. 120].

1.3. Суспільне і приватне крізь призму «цифрової» категорії «прозорості»

Одним із лейтмотивів в романі стає опозиція світла і тіні, що уособлює протистояння повної відкритості (прозорості) і закритості (обмеженості доступу) інформації в сучасному світі.

Згадаємо епізод із новою камерою, що чітко передає зображення із будь-якого куточка світу. Спочатку, щоб продемонструвати та покращити ефект від нового пристрою, один з творців корпорації, її палкий речник – Імон Бейлі, демонструє залу піксельне зображення берегової лінії. *«На екрані показався стандартний браузер, і невидима рука надрукувала адресу веб-сайту з назвою «Вид на хвилю». З'явилася поганенька сторінка з крихітним зображенням берегової лінії посередині. Все це до смішного повільно рухалося разом із пікселями. Аудиторія захихотіла»* [10, с. 74].

Потім, звичайно, Бейлі демонструє дещо інше зображення *«берегова лінія заповнила весь екран, роздільна здатність стала ідеальною»* [10, с. 75].

Згодом з'ясовується, що сам пристрій дуже маленький, майже непомітний, він може бути де завгодно, він коштує лише п'ятдесят дев'ять доларів – тож придбати його може хто завгодно і встановити де завгодно. Окрім того, своїм зображенням можна ділитися з друзями, а у кожного є друзі, друзі, що мешкають всюди. Тож спостерігати можна все і стежити за чим/ким завгодно можна без будь-яких обмежень: *«Бейлі не вгаває, показує зображення в реальному часі з десятка інших міст авторитарних країн, від Хартума до Пхеньяна, де уряд навіть не здогадується, що за ними спостерігає понад три тисяч сфероїдів у Каліфорнії – неспроможні бодай припустити, що за ними можна спостерігати і що така технологія вже існує і невдовзі стане реальністю»* [10, с. 80-81].

Цікавою парадоксальною метафорою тотальної прозорості є в романі Маріанська западина – найглибша і найвіддаленіша точка світу з усіх відомих на нашій планеті.

Як бачимо, у «Сфери» вистачає могутності і технологічних інструментів, щоб зазіхнути на утаємниченість сутінкового куточка світу. Так, батискаф корпорації занурюється в надра Маріанської западини, звідки повертається з її дивовижними глибоководними мешканцями. Авторську іронію можна вловити і в описі отриманих з дна океану організмів, в образах яких можна розгледіти іронічний портрет перших осіб корпорації.

Маріанська западина, як щось незвідане і досі недосяжне, стає доступною завдяки інноваційним проектам сфероїдів, які досягають дна западини й звідти переміщують у великий світ абсолютно прозорих мешканців глибин. Доля їх не є незавидною: у світі конкуренції, крихітні прозорі коники та восьминіг приречені закінчити своє «приватне» існування у щелепах глибоководної акули, яка перетравлює і миттєво перетворює їх на купку лайна. Важливо, що всі тварини – акула, восьминіг і морські коники – постають перед нами як прозорі організми, що мешкають в окремих прозорих акваріумах, що теж слугує, як одне

із відображень самої корпорації, сконструйованої з прозорих матеріалів з переважанням оргскла, і її співробітників, які з кожним днем збільшують ступінь своєї відкритості і прозорості для самих себе і світу в цілому.

Символічним постає і образ всеїдної акули, яка нещадно знищила всі інші екземпляри фауни, отриманої з дна западини. Так, «Сфера», подібно до акули, *«роками пожирає конкурентів»*, вона успадкувала дев'яносто відсотків світового пошукового ринку, частка якого у неї безперервно росте і незабаром складе майже сто відсотків.

Суспільне і приватне неминуче зважуються героїнею на терезах кар'єрного зростання. В цьому руслі виокремлюється лейтмотив феноменальної публічності, яка втілилася в образах головної героїні, Мей Голланд, та її подруги, Енні Аллертон.

Від початку, Мей постає перед читачем молодою дівчиною без особливих досягнень і талантів, що потрапила в передову міжнародну медіа-корпорацію тільки завдяки своєму знайомству і міцній дружбі зі статусною працівницею «Сфери», Енні Аллертон, яка була здатна генерувати і підтримувати власну «соціальну мережу» ще задовго до того, як її суперкомунікабельність стала запорукою успішної кар'єри в «Сфері»:

«Всі її знали як надзвичайно шпарку дівчину, яку ніщо не турбувало довше кільканадцяти секунд. Але також вважали дуриною. Була незграбна і, коли говорила, сильно розмахувала руками, а в розмовах завжди дотикалася до таких химерних тем і дивних захоплень, як печери, аматорська парфумерія, ду-воп. Товаришувала геть з усіма своїми «колишніми» і «знятими» просто так, з усіма викладачами (знала їх особисто і надсилала їм презенти). Брала участь у більшості, якщо не в усіх, студентських клубів і рухів або ж очолювала їх, та водночас знаходила час і для наполегливого навчання геть для всього, а на вечірках поводитися як дурапа, аби інші розслабилися, і завжди йшла звідти остання. Єдине раціональне пояснення могло бути в тому, що вона, мовляв, мало спала, та це неправда. Вона спала і спала вільготно, вісім або ж навіть десять

години на добу, до того ж могла спати будь-де – під час трихвилинної поїздки на таксі, за перегородкою в брудній закусоchnій біля студмістечка, на будь-чійому дивані і будь-якої пори дня і ночі» [10, с. 22-23].

Відтак, надихаючись прикладом подруги, опинившись в новому високотехнологічному світі, Мей досить швидко вписує свою життєву модель в сценарій панівних в корпорації правил і норм, де неетичним вважається мати інше приватне/суть «непрозоре» життя. Звичайно, Енні, Ден – начальник Мей у ВК (відділ Вражень клієнта), інші сфероїди, допомагають своїми роз'ясненнями. Навіть перебільшуючи зі своєю нав'язливою опікою та тиском на Мей. Досвідчені сфероїди пояснюють Мей, що вона має обов'язково ділитися кожним своїм кроком, обов'язково має лайкати, коментувати, поширювати думки інших сфероїдів, адже, якщо вона не соціалізована у мережі, то що, взагалі, вона робить у цій компанії?

Ден навіть наполягає на зустрічах Мей із іншими сфероїдами. Наприклад, розмова із Джиною проходить напружено для Мей, адже Джина не здається дружньою, вона навпаки демонструє своє обурення такою неактивною поведінкою Мей у мережі. Деніз і Джосія, інші сфероїдки, що мали направити Мей на шлях істинний, і зовсім відкрито демонструють свою образу на Мей через її замкнутість, пасивність, таємничість, відсутність.

І, поступово звички колишнього простого життя вже не знаходять місця в новій «сферичній» реальності дівчини, змінюючи головну героїню і світ навколо неї безповоротно.

Висновки до першого розділу:

Корпорація «Сфера» у романі Дейва Еггерса, яка прагне до світового панування, під гучним гаслом закликає своїх прихильників ділитися всіма доступними знаннями будь-яким можливим способом.

Тут і пролягає тонка грань між утопією і антиутопією. Одні вважають, що приватність повинна бути доступна кожному, а інші – що чесній людині немає чого приховувати. Одна з головних проблем сучасності – беззахисність простих

людей перед обставинами. У випадку головної героїні, новоспеченої сфероїдки Мей Голланд, обставини – це нав'язаний, тотально цифровізований дивний світ, що повністю поглинає свідомість сучасних людей своєю технологічністю, нарочитою відкритістю, нав'язливим колективізмом.

Безумовно, Дейв Еггерс, обіграє традиційні погляди на такі категорії, як злочин і відповідальність. Етичні норми мають бути дотримані і злочин має бути покараним, але утопічні візії майбутнього в романі пропонують інформаційному суспільству назавжди уникнути самих ситуацій, натомість платою за безпеку стане «прозорість» приватного життя.

РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВА ЕРА В РОМАНІ ДЕЙВА ЕГГЕРСА «СФЕРА»

Роман має багато спільного з культовим твором Джорджа Орвелла. У одній із рецензій критик Павло Родькин навіть охрестив «Сферу» як ««1984» для хіпстерів» [27]. Обидві антиутопії описують те, як система докорінно змінила людину. З тією тільки різницею, що Вінстона вона зламала насильницькими методами, а Мей вже сама свідомо піддалась її впливу, відчувши владу у своїх руках.

2.1. Висвітлення діяльності компанії «Сфера», специфіки її роботи та інструменти впливу на суспільство

На нашу думку, події, описані у «Сфері», цілком можуть мати наслідки у вигляді тоталітарного майбутнього на зразок того, що ми бачимо у «1984». На це натякає і сам автор перш за все за допомогою використання трьох гасел, що наслідують роман класика: «ВІЙНА – ЦЕ МИР; ВОЛЯ – ЦЕ РАБСТВО; БАЙДУЖІСТЬ – ЦЕ СИЛА» [24, с. 1].

Щоб уявити «Сферу», читач має уявити собі найближче майбутнє, коли Google поглине Facebook і Twitter, і продовжить поглинати всі компанії та алгоритми, які зараз структурують наше життя: алгоритм, який пропонує фільми для вас на Netflix, або книги та продукти на Amazon, на додаток до всіх інших Інтернет-послуг, якими ви користуєтесь, як-от Інтернет-банкінг. Потім цей монстр компанії може інтегрувати всі ваші ідентифікаційні дані в Інтернеті в один рахунок, вони називають це «TruYou», або «АУтенТи», чи «ВірТи». У будь-якому разі, все це *про «найкращі інструменти, найпопулярніші, всюдисущі та безкоштовні» пристрої, які «можна використовувати лишень від себе, лишень від достовірного імені своєї персони...»* [10, с. 32].

У «Сфері» *«епоха хибних ідентифікацій осіб, викрадень особистих даних, складних паролів і платіжних систем»* – це вже майже минуле [10, с. 32]. *«Захотілося тобі щось побачити, чимсь скористатися, щось прокоментувати чи купити – на це є одна кнопка, один обліковий запис, усе зібрано докупити в*

одному місці, все можна відстежити і все дуже просте у користуванні, досить мати мобілу або комп, планшет або ретинальний пристрій» [10, с. 32].

Уникнувши рутинної роботи в невеликій компанії, точніше, роботи у комунальному підприємстві від якого Мей нудило, вона опиняється в найпотужнішій, найбільш соціально свідомій і дружній до працівників компанії на планеті.

Філософія компанії узагальнена, її можна простежити у наступних гаслах: *«МАЄМО ЗНАТИ ВСЕ, ЩО СТАЛОСЯ» [10, с. 81], «ЗНАТИ, ЩОБ ЗЦІЛЮВАТИ. ДЛИТИСЯ, ЩОБ ЗНАТИ» [10, с. 166], «ПУП. Пристрасть, Участь і Прозорість» [10, с. 201].*

Головна героїня, Мей, не має труднощів з цією філософією, не завжди встигає переглядати новини та відповідати іншим сфероїдам, поширювати у мережі кожен свій крок, але намагається це виправити, бути на одному рівні зі своїми колегами, навіть трохи їх випереджати своєю старанною працею. Вона працює на те, чим, на її думку, є найкраща компанія у світі, і це, безумовно, компанія, у якій будь-хто, мабуть хотів би працювати: є безперервні соціальні заходи, які включають залучення спікерів світового класу, різних музикантів, які самі стають у чергу, щоб виступити на сцені «Сфери»; компанія постійно влаштовує безкоштовні культурні та спортивні заходи, концерти, сфероїди збирають групи за інтересами та організують бранчі. Компанія підтримує вирішення цілого ряду соціальних проблем.

Для сфероїдів відкриваються дивовижні переваги, які стосуються не тільки збагачення їх кругозору та ідей для вдалого проведення вихідних, також корпорація надає їм безкоштовний одяг, безкоштовне проживання на своїй території (щось на зразок гуртожитку, але, звісно, набагато краще), безкоштовне харчування, забезпечує їх медичним доглядом, надає страховку. Перш за все, для Мей та її родини відкривається чудова можливість – за рахунок компанії покрити витрати на затратне лікування тяжкохворого батька.

Батько Мей хворий на розсіяний склероз, *«йому поставили цей діагноз лише два роки тому, хоча симптоми проявлялися протягом багатьох років. Він нечітко вимовляв слова, промахувався, коли щось брав, і вже двічі падав, щораз у передпокої свого будинку, коли хотів відчинити вхідні двері. Тому вони продали автостоянку, отримали непогані гроші, і тепер мама доглядала тата, а це означало щоденне чи принаймні кількогадинне вивчення медичних рахунків і ведення війни зі страховою компанією»* [10, с. 81].

У художньому просторі роману автор моделює ситуацію, за якою героїня є повністю конформною, такою, що приймає плин життя з відповідною філософією компанії. Хоча, взявши до уваги цю ситуацію із родиною Мей, не дивлячись на інші привабливі можливості, які дарує компанія, мабуть більшість з нас прагнула б залишитися у осередку «Сфери», сприймала філософію компанії, хотіла встояти. Автор дуже ретельно змальовує зміну головної героїні, надає читачу можливість простежити шлях Мей від простої людини зі своїми проблемами, яка втомлюється від постійного перебування у мережі, насолоджується на самоті поїздками на каяках, що хвилюється за своїх батьків до сфероїдки, яка повністю змінює своє бачення світу і свого місця в ньому, своє ставлення до речей навколо, свою гуманність.

Спочатку Мей відчайдушно прагне влитися у культуру прозорості, яка існує на роботі, але її людяність постійно їй заважає. Дівчині доводиться докладати надзвичайних зусиль, щоб не відставати від соціально активного світу компанії: вона помилково пропускає ключові соціальні активності, постійно нервує, переживає, поринає у стосунки, про які вона воліла б забути, відчуває біль через хворобу батька.

Що ж таке ця «Сфера», до якої всі так прагнуть приєднатися, яка повністю може змінити особистість? «Сфера» – це творіння групи під назвою «три мудреці». Тай, Тайлер Александр Господінов, був першим Мудрецем і за словами Енні, *«Тай усвідомлював, що він у найкращому разі соціально непристосований, а в найгіршому – справжня руїна у міжособистісному*

спілкуванні. Тож за півроку до того, як компанія вперше розмістила акції на фондовому ринку, він ухвалив дуже розумне і надзвичайно правильне рішення: найняв іще двох Мудреців – Імона Бейлі і Тома Стентона», за якими «зникав, ховався» [10, с. 30-31].

Тай – творець «Сфери», але, на відміну від двох інших мудреців і більшості своїх працівників-сфероїдів, Тай постає єдиною людиною, хто не прагне до публічності; він працює саме над своїм проектом і єдина його мета – покращити власне творіння, вдосконалити його, акцентувати увагу на нових розробках і проектах, а не на своїй особистості, тому: «більшість оглядачів дотримувалася думки, що Тай і далі залучений до розробок, а деякі навіть наполягали, що на всіх найбільших інноваціях «Сфери» неодмінно проявлялися, так би мовити, його відбитки пальців і його незвичайна манера розв’язання глобальних питань – елегантно і безмежно широко. Він заснував свою компанію вже через рік після закінчення коледжу, не маючи ні ділової жилки, ні якоїсь видимої мети» [10, с. 33].

Зовсім іншим перед нами постає другий Мудрець – Том Стентон, «великий шанувальник «Трансформерів», що «носив італійський костюм і шкірив зуби» [10, с. 34].

Стентон – «скидався на біржового торговця з Волл-стріт зразка вісімдесятих, анітрохи не знічений своїм багатством, агресивний і, ймовірно, небезпечний. На вигляд п’ятдесят із гаком, титан світового масштабу, який розкидається грішми і стає, здавалося, чимраз міцніший, безстрашно тринькаючи кошти і вплив» [10, с. 34]. У компанії він постає певним анахронізмом, пережитком минулого, виконавчим директором.

Найцікавішим і відкритим до співпраці, спілкування, щирим постає образ третього Мудреця, обличчя компанії, – Імона Бейлі.

Саме його філософія так подобається і тепло сприймається всіма сфероїдами, адже Бейлі виглядає дуже невимушено, просто, він «сивоволосий, рожовощокий, із блискучими очима, задоволений і завзятий» [10, с. 35].

Всміхався Бейлі доволі часто і коли всміхався, *«всміхався його рот, всміхалися його очі, і навіть його плечі, здавалося, теж усміхалися»* [10, с. 35]. Постає він доволі іронічною людиною, сміхотливою, говорить *«хоча й лірично, проте ґрунтовно, бувало так блискуче закрутить фразу, а вже за мить розповідає раціональні речі дуже простими словами»* [10, с. 35].

Він найчастіше з'являвся у кампусі і полюбляв, коли його називають «дядечко Імон», тож ходив кампусом, як справжній родич усіх сфероїдів, які цей кампус населяють, спілкувався з ними і спокійним, невимушеним тоном заохочував їх до своєї філософії, своїх ідей, своєї моделі управління.

Як вже раніше зазначалося, у компанії постійно проводять певні заходи, тренінги, презентації. Це все відбувається з доброї волі Бейлі, адже музиканти, письменники, комедіанти, презентації, вечірки – його улюблений проєкт. Його заходи викликають у сфероїдів захват. Вони обговорюють проєкти, охоче виставляють фото і відео з презентацій, гарно проводять час на вечірках з чудовою музикою і все це робиться з однією метою – зблизити їх, споріднити схожими інтересами, щоб у майбутньому було легше нав'язати їм свою ідею, свою філософію.

Це повна «Пристрасть, Участь, Прозорість». Щось подібне ми бачимо у творі «Дивний новий світ» Олдоса Хакслі: «Спільність, Однаковість, Стабільність». Автор навіть додає, що «ці літери усюди в кампусі» [10, с. 201], аби сфероїди часом не забули правила поведінки.

Вигадане бачення Дейва Еггера – це набагато страшніша версія радикальної прозорості, що тягне за собою повну втрату приватного життя. Така повна прозорість перемагає конфіденційність. Адже, незважаючи на любов Мей до Кальдена/Тая (як трохи пізніше стане ясно), він не може переконати її допомогти знищити компанію, і вона зраджує йому.

У нас складається враження, що «Сфера», як наслідок відданості Мей своєму «проєкту прозорості», спочатку відкрила і подарувала їй зовсім інший, порівняно з її сірим, яскравий, дивовижний, повний можливостей світ, далі

поступово змінила саму особистість дівчини таким чином, щоб Мей почувала себе невід’ємною частиною компанії, сама до неї прагнула, а у фіналі ми бачимо вже зовсім іншу Мей – «щасливу» і дуже амбіційну, вона повністю приймає правила гри, вона їх диктує. Із живої людини, яка раділа, переживала, засмучувалась, ридала, закохувалась, вчилась, Мей сама перетворюється на зразок «проєкту прозорості». Вона впевнена, що зовсім скоро світ перетвориться на вимір, у якому *«всі знатимуть одне одного істинно і всеосяжно, без усіляких таємниць, без сорому, без потреби просити дозволу щось побачити чи дізнатися, без егоїстичного приховування свого життя – жодного його закутка, жодної його миті. Вже невдовзі все це замінить нова і славна відкритість – світ вічного світла. Досконалість – невідворотна, і вона принесе спокій, вона принесе єдність, і весь дотеперішній людський безлад, усі ті неясності, що супроводжували світ до «Сфери», залишаться хіба що в пам’яті»* [10, с. 517]

Керівництво «Сфери» (за винятком «Іуди Тайя») не сприймає те, що вони будують щось моторошне чи небезпечне, вони бачать це як певний технологічний рай, впроваджують цікаві ідеї, розроблюють деякі корисні прилади. Мей на самому початку роману Еггерса має рацію, будівельники «Сфери» – утопісти, як і ті, хто думав і продовжує думати, що радикальна прозорість доведе нас до неминуче кращого світу.

«Сфера» має дуже цікавий механізм, систему: своїх керівників вона ховає від інших робітників, робить майже непомітними, що дозволяє їм стежити за всіма процесами, які відбуваються на території корпорації та за її межами, саме вони відкривають двері до повної прозорості.

Якби нездатність спостерігати за людьми погіршила б їх, то можливість стежити за ними – зробила б їх кращими.

Зростаюча сила «Сфери», врешті-решт, потрапляє на перевірку з боку невеликої групи, яку складають безсилі політики і для широкого загалу стає зрозуміло, що можна використовувати мережу як зброю проти слабких, так і

проти сильних світу цього. Раптом стає відомо, що існують всілякі скандальні подробиці, і кар'єра політиків руйнується.

Завдяки «заохоченню» «Сфери» політики стають прозорими, вони фіксують кожен свій крок, щоб звільнитись від звинувачень у корупції, оскільки саме «Сфера» бере на себе технічну організацію процесу волевиявлення громадян на онлайн-голосуванні, що не суперечить засадам демократичного суспільства.

Прозорість, до якої прагне «Сфера», полягає у тому, щоб контролювати всіх, а сама Мей, здійснивши «злочин», коли без дозволу власниці на певний час взяла каяк в одну зі своїх поїздок, потрапляє на камеру SeeChange, через це вона, за наполяганням Бейлі, стає однією з тих, кожен крок яких відстежується та фіксується.

Тут також слід згадати про оруелівського Старшого Брата, який «завжди стежить за тобою». Прихильники радикальної прозорості вважали, що абсолютна відкритість зробить оруелівські кошмари нав'язливих і контролюючих держав менш імовірними.

У «Сфері», безумовно, фіксується зміна в суспільному сприйнятті всього проєкту прозорості. Відчуття того, що люди пішли в неправильному напрямку, неспокій, щодо своєї правильності – це все у романі добре змальовано: як всі намагаються керуватись одними ідеями, однією філософією прозорості, ідеями спільності, як вони сприймають нав'язане за реальне. Тут можна провести паралель із, знову ж, оруелівським змальовуванням світу, соціуму: всі керуються одним, всі «рівні», але дехто рівніший і ці «рівніші» слідкують за всіма іншими, керують ними, прописують певні тенденції, моделюють поведінку і світ, у якому ми живемо.

Проблема, з якою зіткнувся наш сучасний світ, полягає в тому, що, з огляду на те, що ніхто з нас не є ідеальним, прозорість ніби підштовхує нас на те, щоб ми були правильнішими, але, на жаль, все це, як правило, обертається протилежною стороною. Наприклад, у соціальних мережах ми в підсумку

демонструємо не реальність, а дуже відредаговану її, правильнішу версію: не істерики, зриви, сльози, а посмішки, квіти, зустрічі із друзями, заняття йогою, модний одяг – ідеалізовану, штучну реальність.

Підштовхування нас, недосконалих істот, якими ми і є, до повної прозорості майже неминуче веде до лицемірства і до виснажливих і, зрештою, марних зусиль з керування віртуальними іміджами.

Технології прозорості, можливо, не вплинули глобально на людські стосунки з корпорацією та державою, злочинцями, натовпом та просто всіляким жахом, який трапляється у нашому житті, не залежно від нас, але вони, ймовірно, дуже вплинули і продовжують впливати на наш соціальний світ, на нашу повсякденність: стосунки з рідними та друзями, стосунки у діловій сфері: між роботодавцем і працівником. Більш того, на наш психічний стан. Ми постійно порівнюємо себе із іншими, керуємось чийось образом, інші також керуються кимось ще, через це ми постійно себе принижуюмо, виснажуємо, наш нервовий стан погіршується, це призводить до депресій, непорозумінь з боку рідних та друзів.

2.2. Дослідження «аутент» як нового етапу цифрової ери в житті суспільства

«Сфера» – корпорація добра, компанія майбутнього, центр інновацій та прогресу, а користувачі сфери – справжнє цифрове суспільство нашого часу, що задовольняє свої власні потреби у мережі.

Все знаходиться у системі, все автоматизоване, а «Сфера» має доступ до будь-якої іншої операційної системи, співпрацює зі світовими компаніями, має доступ до банківської системи, тож «Сфера» постає у романі справжнім творінням інформаційної ери, вона – є наступним кроком розвитку для людського суспільства.

Ця компанія притягує магнітом кращі молоді уми з усього світу. Працювати в «Сфері» навіть на найнижчій позиції – вже мрія. І ця мрія, як ми вже з'ясували, здійснюється для головної героїні Мей.

«Сфера» – ідеальне робоче середовище, де можна навіть безкоштовно переночувати, перекусити, послухати живу музику. Тож компанія настільки піклується про своїх робітників, що, в ідеалі, коли коло замкнеться, робочій силі взагалі не доведеться залишати кампус, в ньому буде все для роботи і дозвілля. Аналогія з рабством очевидна. Тому сама корпорація як роботодавець зовсім вже й не така ідеальна, утопічна, як може здатися на перший погляд.

Сама система розвитку корпорації розрахована на працевлаштування самотніх молодих людей, у яких немає перспективи на створення сім'ї, вони мріють підніматися кар'єрними сходами вгору, працювати, розвивати себе, але мати щось поза роботою – не у їхніх планах.

Мова не про те, що, наприклад, прання, або інші хатні справи, мають бути важливішими за кар'єру, але ми маємо на увазі, що, беручи до уваги Мей та інших молодих кар'єристів, з усіх турбот, з усіх цілей, усіх можливих пропозицій, які дарує нам життя, їх турбує лише кар'єрне зростання і, певно, вони самі. Деякі навіть із цим не справляються, адже має бути баланс у всьому. Тільки працювати, працювати і перейматися собою – недостатньо, треба вміти переключатися, відпочивати, розвивати себе.

Більш того, більшість з таких працівників перестають стежити за собою, за своїм здоров'ям, швидко втрачають друзів, контакт з рідними, хобі, позбавляються книг, відпочинку, та й, взагалі, вони позбавляють себе задоволення витратити зароблені гроші, не обирають нові цілі, життя стає одноманітним: працювати, щоб жити – жити, щоб працювати. Як зазначив у романі Мерсер, колишній хлопець Мей: *«ти сама себе садовиш на прив'язь. Із власної волі перетворюєшся на аутиста. Ти більше не вловлюєш простих людських комунікативних сигналів. Ти не спілкуєшся за столом із трьома людьми, кожен з яких дивиться на тебе і намагається з тобою говорити, а втуплюєшся в монітор і шукаєш бозна-кого в Дубаї»* [10, с. 279]. І, справді, Мей та інші сфероїди, *«по двадцять годин на день сидять за столом, а зрештою не*

мають що показати за винятком якихось цифр, що за тиждень уже забудуться» [10, с. 279].

У «Сфері» різні герої неодноразово підкреслюють, що в цифрову еру ніяка інформація не зникне. Всі наші лайки, коментарі, інформація, яку ми репостимо, яку зберігаємо, пересилаємо, залишаться назавжди частиною історії. Люди самі постять фото, залишають коментарі під своїм справжнім ім'ям. Вони начебто добровільно залишають частину себе у мережі, але сукупність цих розкиданих по різних сайтах частин ніколи не дорівнює цілісній особистості. Як вірно зазначив Мерсер: *«Ти не залишаєш по собі жодних слідів. Жодних доказів»* [10, с. 279].

Дейв Еггерс піднімає питання етики, відповідно до норм якої, автор застерігає читача від прагнення бути оціненим за фото та коментарями в мережі. Цифрові сліди людини не дають всієї картини, а цифрове стеження і оцінка через те, як кожен з нас відображає себе в Інтернеті, на жаль, або на щастя, не відображають особистість людини.

Якщо копнути «Сферу» глибше, то в романі дуже чітко звучить застереження проти добровільного підпорядкування суспільства тотальному контролю. Найбільш дивне і моторошне – це те, що багато хто не усвідомлює небезпеку і з захопленням наполягає, що треба ще більше камер, датчиків, облікових записів, аналізу.

Здається, що Френсіс, друг-сфероїд Мей, зосереджений на такій благій справі, як захист дітей: *«Фактично, він осердя усієї програми із запобігання викраденню дітей»* [10, с. 71]. Його проєкт запобігає страшним ситуаціям, що можуть торкнутись будь-якої сім'ї, але сам Френсіс, на жаль, не такий благородний, як його справа. Він принижує Мей своїми діями перед іншими сфероїдами, соромить її і навіть не розуміє, чому ж Мей ображається. Тобто сконцентрований він лише на собі, а Мей – це ще один спосіб хоч якось привернути на себе увагу інших сфероїдів, заробити більше лайків, поширити приватну інформацію і потрапити у коло обговорення.

На жаль, не тільки Френсіс такий. Всі зосереджені на своїх «цвірках», смайликах, постах, лайках, групах. Комунікації, справжньої спільності, підтримки, про яку так всі полюбляють нагадувати, насправді немає. Все є ілюзорним.

Світ незворотно змінюється, а чи в кращий бік? Слід пригадати старий світ, із яким у романі асоціюється, перш за все, папір, літня пара, яку раптово зустрічає Мей, катаючись на каяках; можливо, навіть батьки Мей, адже вони мешкають поза «сферичним» виміром, вони хворіють, втомлюються, чекають на свою дитину вдома, щиро радіють за Мей, за Енні, дивуються новим технологіям, підтримують Мерсера, приймають його вдома, запрошують на сімейну вечерю. А що ж Мерсер? Мерсер – це і є уособлення старого світу, який не сприймає ані зміни, запропоновані новим, високотехнологічним сервісом «Сфери», ані, скоріш, ідеї і цінності, які новий світ намагається нав'язати.

Папір уособлює старі цінності і пов'язує різні фрагменти старого світу у романі: «Паперовий місяць» 1973 року, який на самому початку цієї історії згадує Мей при розмові із Френсісом: *«Разів зі сто батьки змушували мене дивитися «Паперовий місяць»»* [10, с. 47]. «Паперовий місяць» плавно веде нас до згадки Мей про дитинство, батьків, які *«думали, що Мей виросте як Едді Прей, навчена досвідом, але чарівна. Хотіли зробити з неї таку собі дівчину-шибеника. Вони навіть постригли її так само»* [10, с. 47]. У дитинстві Мей ще не було таких розвинених технологій, вона сама з невеличкого містечка Лонгфілд, *«батьки друзів Мей працювали охоронцями, вчителями, водіями фур і любили полювати»*, а з *«випускного класу Мей, а це вісімдесят один учень, вона стала однією з дванадцятьох, хто вступив на чотирирічне навчання до коледжів, і єдина з усіх хто подалася аж до Колорадо»* [10, с. 18]. Папір можна зустріти і у раптовій зустрічі Мей із господарями плавучого куреня, які запросили її на свою баржу, щоб випити трохи вина з *«паперових кавових стаканчиків»* [10, с. 156]. Не було у їх чемній розмові і натяку на цифрове суспільство, час ніби зупинився. Тільки у кінці епізоду можна простежити, що

Мей вже поступово починає змінюватись, автор змальовує відповідну сцену через її прощання із літньою жінкою і відчуття, якими ділиться Мей із читачем: *«– Усе нормально. Дякую за вино, – сказала Мей. – Я ще до вас прийду. – Було б чудово, – сказала жінка, хоча здавалося, ніби вона прощається з Мей назавжди. Начебто якоїсь миті вирішила, що Мей ось така і така, а тепер, дізнавшись, що вона інша, вже була готова з нею розстатися, повернути її світові»* [10, с. 160].

Не менш емоційною і щирою була історія Мерсера Медейсора, якого, фактично, сама вже повністю змінена, «палка» Мей довела до самогубства.

Мерсер – колишній бойфренд Мей, не сприймає її нового захоплення «Сферою», але продовжує підтримувати дівчину, прямо виказує їй своє незадоволення і хвилювання щодо її зміни, це можна помітити ще на початковому етапі знайомства читача із цим персонажем.

Мерсер дуже щира, скромна людина, він живе спокійно, займається своєю справою (виробляє люстри), не прагне бути відомим, йому не має ніякого діла до того, що люди коментують у мережі, чим вони живуть у вигаданому світі, як вони виражають свою думку там, далеко у цифровому просторі.

Мерсер трохи старомодний, він *«любив виголошувати промови про органічну яловичину, про перші альбоми «Кінг Крімсон»»* і дуже дратувався, коли Мей починала щось про нього шукати у мережі (ситуація із поганим коментарем, на пошук якого Мей витратила багато часу лише задля того, щоб висміяти Мерсера. Мерсер тоді зауважив, що Мей може запитати все, що їй цікаво знати про нього, особисто у нього, а не витратити час на плітки у мережі, адже *«це дико, коли ти, моя приятелька і колишня дівчина, щось про мене дізнаєшся від випадкових людей, які мене геть не знають. А тоді я сиджу навпроти тебе, і ми дивимося одне на одного, ніби крізь якусь паволоку»* [10, с. 146]. І дійсно, він має рацію).

Впродовж розвитку сюжету, стосунки між Мей і Мерсером погіршуються, але не через Мерсера, через саму Мей. Із самого початку вона

прямо каже, що він її дратує, що вона його останнім часом ненавидить, також на її відношення впливають стосунки Мерсера із її батьками. Поступово Мей від них віддаляється, А Мерсер – навпаки, завжди поруч, завжди готовий допомогти. Батьки часто запрошують його у гості, особливо коли приїздить Мей і, врешті-решт, Мей і Мерсер починають сварку.

Мей була у гарному настрої, їй сподобалась подарована Мерсером люстра і вона вирішила, що зробить велику справу, якщо неодмінно сфотографує люстру і зробить Мерсеру своєрідну рекламу, але все закінчилося образою Мерсера. Вона його розчавила своєю щедрістю, а Мерсер після цього вирішив більше не спілкуватися із нею.

Коли одного разу Мей завітала до батьків, то мама передала їй повідомлення від Мерсера, у звичайному офісному конверті. Мерсер пояснив Мей, що вони більше не можуть бачитись, бо вона змінилась і з нею стало нестерпно спілкуватись, на це рішення вплинули і дурниці Мей по відношенню до нього, її жорстокість, недотепна іронія. Він пояснив, що і на батьків це впливає: *«обоє вичавлені, виснажені лавиною, що ти на них обрушила. Це вже занадто, Мей. І неправильно. Я допоміг їм затулити кілька камер. Навіть сам купував тканину. І зробив це з великим задоволенням. Вони не хочуть отримувати всілякі смайлики, веселі чи сумні, вони не хочуть отих «цвірків». Вони хочуть усамітнення. Не хочуть, щоб за ними наглядали, бо ніякі бісові послуги не вартують того, щоб людину тримали під контролем»* [10, с. 387].

Він вперше відкрито висловлює думку про два суспільства: звичайне і те суспільство, яке вона допомагає будувати, *«ти і такі, як вона, що залюбки житимете під постійним наглядом, завжди спостерігаючи одне за одним, коментуючи одне одного, голосуючи одне за одного, подобаючись і не подобаючись одне одному, надсилаючи одне одному сумні та веселі смайлики і більше майже нічого на роблячи»* [10, с. 387]. Додатково, трапляється неприємний інцидент із батьками Мей, після чого вона просто скаженіє і не хоче більше виходити поза межі «Сфери».

Через деякий час вона помічає ще один лист від Мерсера, він в шоці від пристроїв «Сфери», від їх нових проєктів, від цієї нестерпної для простої людини прозорості, а тому визнає, що вони і подібні їй – перемогли, він вирішує поїхати далеко, на північ, *«у найглухіший і найнудніший ліс, який тільки зможу знайти. Знаю, що ваші камери покривають ці райони, як і Амазонку, Антарктику, Сахару тощо. Але я матиму бодай якусь фору. А коли з'являться камери, піду далі на північ»* [10, с. 455].

Людина у відчаї, Мерсер і справді тікає від переслідування, від «Великого брата, що стежить за ним». Цей його вчинок підштовхує Мей презентувати і випробувати новий пристрій «ДушоПошук», у якості мішені вона обирає «утікача» Мерсера, аргументуючи це як *«він утік, скажемо так, від дружби»* [10, с. 476].

Вона знайшла його за дев'ять хвилин, двадцять чотири секунди і вирішила, що рекорд пошуку Фіони Гайбридж (втікачка, яку сфероїди знайшли до Мерсера), вони точно мають побити! Мерсер намагався втекти від Мей та інших затятих «шукачів» на своєму пікапі, але вона приєднала дрони, щоб він міг її ще й почути. Він їхав, кричав, благав його відпустити, але Мей вже нічого не чула, вона у запалі, під бурхливі крики глядачів, все більше на нього тиснула, змінила тон на насмішкувато-начальницький – все заради гарного шоу.

На жаль, Мерсер шоу не оцінив. Мей навіть не відразу зрозуміла, що Мерсер вирішив змінити свій початковий маршрут і їхав *«до бетонного парапету з такою швидкістю, що низька стіночка його б уже нізащо не стримала. Пікап розтрощив парапет і стрибнув в ущелину; на якусь мить здавалося, що він летить, а гори розступилися далеко-далеко на багато миль. Потім пікап упав і зник»* [10, с. 485]. Вони знайшли його майже за дев'ять хвилин, а вбили – хвилин за двадцять.

Як бачимо, з точки зору етики сфероїдів, приватна сфера індивіда зазнає невідвортної трансформації, адже «ділитися – любити» і грубе порушення приватності та спроба «навернення» Мерсера на шлях істинний, тобто на шлях

публічності/прозорості закінчується трагічно для того, хто вкрай негативно охарактеризував неприродність цифрового спілкування. Сфероїди його зацькували, бо ти або з ними, або *«тобі від них не втекти»* [10, с. 484].

«Сфера» – це мішанина елементів сучасного суспільства. Сфероїди-впроваджувачі нових ідей і розробники передових технологій, тут постають і сліпими споживачами соціальних мереж, які повідомляють в Інтернет про кожен свій крок, теж саме стосується і керуючої верхівки (окрім Тая, звичайно, адже він це «творіння» подарував світу з дещо іншим посилом – зробити мережу доступною для всіх, покращити роботу і якість обслуговування, покращити зв'язок і співпрацю людей зі всього світу, а не зробити їх прозорими біороботами, які працюють на свій рейтинг, ридають через лайки і годинами коментують різні події, ніякого відношення до них не маючи). Керуюча верхівка стає заручниками свого мережевого «іміджу». Можна пригадати бідолашну Енні і її зрив через програму «Минуле Доконане». Енні – володарка блакитної крові, як всі вважали, завдяки чудовій програмі дізнається, що її *«пращури були якимись ватажками розбійників, ну, чи щось таке. Вони плюндрували Ірландію, вивозили рабів і продавали їх по всьому світу»* [10, с. 451]. Потім вона дізнається, що у її батьків був наче відкритий шлюб, батьки були на фото і відео з різними людьми, час від часу вечірки із іншими сімейними парами влаштовували, а одного разу на камери потрапив чоловік, що впав з пірса у воду. Батьки Енні нічого не зробили, а чоловік виявився не безхатком, *«хіба що трохи з відхиленнями психіки, але жив із батьками, працював у відділі кулінарії, тарілки мив. А мої батьки спостерігали, як він тоне»* [10, с. 462]. І тепер про це дізнаються усі.

Здається, а яке відношення має Енні до її пращурів і вчинку батьків? Ніякого, але сфероїди так не вважають, Енні про це прекрасно знає і розуміє, що її іміджу і кар'єрі прийшов кінець.

Молоді люди, які борються за порятунок планети, за освіту дітей, за припинення насилля, тут постають просто гінцями за кількістю лайків. Навіть прагнення вести здоровий спосіб життя і натурально харчуватися тут оточені

певною атмосферою, такою деталізованою і фальшивою, що вона скидається на «відредаговану» інформацію (браслети, сенсори, які ти можеш випити із смузі (вони сканують організм із середини, так можна відстежити основні проблеми, скласти програму лікування, стежити за ритмом серця, за пульсом), спортзали, магазини на території кампусу, у яких є найсвіжіше авокадо (і тільки в них треба купляти їжу! Навіщо виходити поза межі кампусу? На цьому якраз Ден наголошував).

Безумовно, «Сфера» – це роман майбутнього. Сьогодні читаючи роман, ми розуміємо що це частково вже наша реальність, а частково – наше майбутнє. Соціальні мережі та Інтернет займають багато місця в нашому житті.

2.3. Життя в онлайн VS «онлайн життя»: виклик традиційні етиці та моралі

У дослідженні вже було зазначено, що ідея, якою початково керується Тай – це створення сполученої операційної системи, у якій він *«об'єднав усе, що було неохайно розкидано онлайн – профілі користувачів у соціальних мережах, облікові записи абонентів електронної пошти, особисті дані користувачів, відображення системи переваг – аж до щонайменшого вияву зацікавлень»* [10, с. 31]. Він винайшов «ВірТи», або «TruYou», випадково, йому просто *«остогиділо запам'ятовувати назви, вводити паролі і номери своїх кредитних карток»* [10, с. 33]. Але, випадково чи ні, його нова операційна система лише за півроку повністю змінила Інтернет, ця програма майже повністю винищила анонімність у мережі: *«будь-які інструменти «Сфери», а це найкращі інструменти, найпопулярніші, всюдисущі та безкоштовні, можна використовувати лишень від себе, лишень від достовірного імені своєї персони у «ВірТи». Епоха хибних ідентифікацій осіб, викрадень особистих даних, складних паролів і платіжних систем відходить у минуле»* [10, с. 32].

Якщо метою Тая початково було полегшення свого життя і життя інших користувачів мережі, то інші два мудреці, Бейлі та Стентон, які, до речі, монетизували Таєве творіння, переслідували іншу мету. Анти-анонімність у

мережі підштовхнула їх до ідеї довершення остаточної ті суцільної прозорості. За словами Імона Бейлі, одного з мудреців: *«Ми станемо всевидючим, всезнаючими»* [10, с. 84].

У цьому їм активно допомагає і сама Мей. Спочатку вона спокійно намагається звикнути до своєї нової, високотехнологічної праці. Вона виконує роботу, намагається все зробити на оцінку, не нижче 97, керується настановами Дена та інших сфероїдів, їздить до батьків на вихідні, хвилюється за свого тата, дратується Мерсером, відволікається від всіх проблем на каяках і вважає за непотрібне свої особисті справи, почуття і хвилювання завантажувати у свій профіль на «ВірТи», вона не стежить за рейтингом, не встигає відповісти своїм колегам у мережі, пропускає новини. Однак працівник сфери не може бути таким «відсутнім» по відношенню до своїх колег, до новин, до рейтингу!

Як зазначила Джина, у її виховній бесіді із Мей: *«слова «громадськість» і «громада» мають спільний корінь і ґрунтуються на комунікації, що походить від латинського слова «communis», і воно, своєю чергою, означає «спільне», «публічне», те, що поділяють усі чи багато людей»* [10, с. 109], а «відсутність» Мей, за визначенням Деніз і Джосії, погано впливає і на саму компанію, адже як працівник «Сфери», яка прагне зробити прозорим все навкруги, може сам щось приховувати?

Поступово Мей прагне виправити свій рейтинг, продемонструвати своє серйозне ставлення до компанії, інших працівників і спільної ідеї «прозорості», вона стає активним працівником, не цурається щось прокоментувати, десь залишити свій голос, відповісти колегам-сфероїдам, щось лайкнути, переглянути. Вона повністю занурюється у цифровий простір.

На її занурення у «Сферу» також впливає певна щедрість компанії, адже вона пропонує страхове покриття для батька Мей, Мей вдячна «Сфері» і, звісно, не ризикує якимось засмутити своїх керівників, розчарувати Енні, яка і допомогла їй оформити страховку.

Поступово Мей поринає все глибше у «Сферу»: вона спокійно відстежує усі повідомлення, новини, встигає все прокоментувати, лайкнути, «цвіркнути» і все, здається, нормалізується, вона все краще порається зі своєю працею, підіймає свій рейтинг, але, чомусь, її батьки засмучені, а Мерсеру вже нестерпно проводити свій час у оточенні Мей, він скаржиться, що з нею *«вже нецікаво»* [10, с. 279].

Батьки підтримують Мерсера, адже вони – представники «старого світу», які просто не розуміють Мей і плину сучасного життя, їм незручно поряд із дочкою, адже вона все коментує, все відповідає, їй постійно хтось «цвіркає», мати навіть свою вдячність Мей і компанії спокійно висловити не може через це постійне «цвіркання».

Науково-технічний прогрес, звичайно стимулює «життя в онлайні» – занурення у мережу, яке позначає, що так, ми перебуваємо у мережі, здійснюємо певні дії (шукаємо інформацію, переглядаємо щось, коментуємо, спілкуємось), але ми це робимо у режимі реального часу.

Наступні ж дії Мей вже більш схожі на «онлайн життя» – повне занурення у мережу, існування у мережі. Вона охоче підпорядковує своїх батьків «проекту прозорості» – дозволяє встановити купу камер у їхньому будинку і спостерігати всім бажаним за буденним життям батьків, аргументуючи це тим, що *«медики тривожаться, бо у вас не працює кілька камер»* [10, с. 383]. І, дійсно, постійне спостереження, завдяки якому її батьки втрачають конфіденційність і можливість спокійно, приватно проводити свій вільний час, – це плата за медичне страхування батька Мей. Тому так, медики хвилюються, що не можуть стежити за черговими піддослідними, а глядачі – що пропускають шоу.

Більш того, сама Мей після прикрого інциденту із викраденням каяку, ризикуючи власною конфіденційністю, стає «повністю прозорою», адже має довести, що їй приховувати нічого.

Безумовно, викрадення каяку (навіть не викрадення; вона його, фактично, позичила) – це останній епізод, у якому можна простежити щось схоже на

«щирість»; остання мить, коли Мей ще залишається собою у справжньому, а не цілком цифровому, вимірі.

Після вечері у батьків і ненависного Мерсера, Мей дуже дратується, якомога швидше прагне повернутися назад до кампусу, але слова Мерсера про те, що із нею вже не цікаво, що вона нудна, не виходять із її голови. Проїжджаючи повз пляж, вона наче ненароком з'їжджає з автостради і потрапляє на цей пляж. Раптом вона помічає щось схоже на каяк, а поряд ще, на щастя, виявилось весло. Каяк видався дуже легеньким, тому Мей сама не помітила, як він опинився вже у воді, а вона – у ньому.

Це був пляж її знайомої, Меріон, – власниці прокату каяків, а Мей – її постійний клієнт. Тому, характеризуючи Меріон як *«вільну духом, а не якусь там правильна мегеру»*, Мей вирішила ризикнути і довести, перш за все, собі, що вона – цікава і кудись виходить, чимось займається, окрім роботи. Дівчина вирішила, що має дістатись Блакитного острова, який вважався *«дивним, позубленим, ніколи невідвідуваним»* [10, с. 283-283].

Вона стала свідком фосфоресценції водоростей, побачила падаючу над океаном зірку, нору якогось звіра, бачила далекі вогні міста, стежила за танкером, за тюленьми, помітила міст угорі, потік автомобілів, вона також помітила гніздо і, як не дивно, не почала його фотографувати, хоча зазирнути і дізнатися, що у ньому ховається, вона намагалась: *«вилізла на камінь, щоб піднятися вище гнізда і побачити, що там у ньому всередині, але такої висоти виявилось замало. А може, все ж таки зняти гніздо? Лише на секундочку? Зняти, а тоді знову покласти на місце? Ні. Добре знала, що таке робити не можна. Якщо так учинить, занепасть те, що всередині»* [10, с. 288].

Напевно, саме це і був її останній, найлюдяніший вчинок, адже вона насолоджувалась і не псувала навколишню красу реального світу своїм «високотехнологічним» втручанням.

На жаль, вже на березі її помітили патрульні, затримали, викликали Меріон, ситуація вирішилась, звісно, але у «Сфері» не залишилась непоміченою.

Тепер Мей мала довести собі, Бейлі, Енні, Дену, іншим сфероїдам, клієнтам, що вона – гідна цієї роботи, вона чесна людина, а не злодійка, вона прозора.

Вона визнала свою провину і підтвердила, що *«знаючи, що за нею спостерігають, вона зазвичай поводиться інакше»* [10, с. 299]. Саме цим визначенням вона дала згоду носити камеру «ВидоЗміну» кожен день, транслювати все своє життя (окрім, звичайно, візитів у туалет; хоча, там є певний нюанс: камера працює, бо фіксує лише двері навпроти Мей, вимикати її не обов'язково, бажано лише звук; також вона може спати без камери, але глядачам подобається, тому засинає вона під чужим поглядом спостерігачів).

Мей прирікає себе на «онлайн життя», стає певним серіалом, шоу для глядачів, а всі її дії, розмови – увесь процес контролюється, як самою Мей, так і мільйонами глядачів. Вочевидь, Еггерс волів створити пародію на окуляри віртуальної реальності, або інтерактивну гру, де користувачі можуть впливати на дії героя і обирати для нього подальший шлях.

Мей транслює все, вона повністю змінюється, її характер змінюється, адже, фактично, вбивство Мерсера у прямому ефірі і зневажливе ставлення до коматозної Енні, зображують її як людину, що втратила все людське.

Еллен Ульман, американський комп'ютерний програміст та авторка, стверджує у інтерв'ю для «Нью-Йорк Таймс», що *«Мей тоді не жертва, а нудна лиходійка»* [44]. Можливо і лиходійка, хоча, у такому разі, не лише вона. Перш за все, це керуюча верхівка «Сфери», що використовує таких як Мей у своїх особистих інтересах. Адже саме Бейлі і Стентон допускають думку про повне позбавлення конфіденційності будь-кого, вони позбавляють світ індивідуальності і свободи, які мають бути знаком західної культури, але, у романі «Сфера» – все це не має сенсу, реальність і вигадка змішуються, межі дозволеного зникають.

Висновки до другого розділу:

«The Circle» – коло. Якщо дослівно перекладати назву роману, то ми побачимо не кулю-«сферу», а «коло». І ця компанія, дійсно, постає перед нами

як замкнуте коло, всередині якого вже все є і покидати його не обов'язково, потрібно тільки обертатися навколо нього, не сходячи зі своєї осі.

У цьому «колі» все прозоре: будівлі, ліфти, кабінети, навіть китайська скульптура руки говорить читачеві про те, що треба позбавлятися меж між цифровим і реальним виміром; всюди камери, сфероїди – прозорі.

«Проект прозорості» породжує новий тип контролю – він стає усюдисущим. Спочатку читач, дійсно, фокусує свою увагу лише на інтер'єрі компанії, на будівлях, які постають прозорими, потім виникає Мей, колеги Мей, які щиро не розуміють, чому вона не викладає свій відпочинок, наприклад, у обліковому записі? Як так, іншим сфероїдам також цікаво, може хтось ще каяки полюбляє і хоче плавати разом із Мей, навіть якщо вона цього не хоче. Автор змальовує це під егідою спільності, взаємодопомоги, довіри, співучасті, але це лише черговий механізм, що допомагає керуючій верхівці, за допомогою сфероїдів, змінити ще одну людину, зробити її прозорою.

Трохи пізніше читач знайомиться із різними пристроями, що фіксують все навколо: знаходять злодіїв, простежують генеалогію і роблять навіть далеких родичів чи пращурів – прозорими.

Мей, на жаль, постає звичайною людиною, яка не встояла перед спокусою цифровізації індивіда, адже мікс з її минулої дружби з Енні, вдячність Енні та іншим сфероїдам, особливо Імону Бейлі, хвилювання за батьків, порівняння свого минулого життя і свого нового життя, разом зі всіма високотехнологічними, передовими пристроями, постійними виступами, нав'язуванням однієї ідеї, однієї філософії, почуттям розпачу, страху, сорому, разом із суцільною прозорістю, – вся ця система, врешті-решт, руйнує світобачення Мей і повністю її змінює.

У підсумку зазначимо, що в романі чітко зіставляється дві вертикалі цінностей: цінності «сфероїдів» та цінності звичайних людей, які в найближчому колі Мей представлені її батьками та Мерсером; дівчина зрікається своїх батьків,

друзів, цінностей старого світу, повністю розчиняючись у новому цифровому просторі.

Безумовно, «Сфера» звертає увагу читача на проблеми, як би це дивно не було, цілком реальні. Читаючи цей роман, ми повинні аналізувати, перш за все, наше відношення до інших, наші стосунки із мережею (а чи не стаємо ми сфероїдами, що у гонитві за лайками, забувають про щось інше, важливіше: родичів, друзів, хобі?), як змінюється світ навкруги і як змінюємось ми, що саме ми набуваємо, а що втрачаємо?

РОЗДІЛ 3. УРОК-БЕСІДА «ПРОЗОРИЙ СВІТ «СФЕРИ»: ПЕРСПЕКТИВИ І ВИКЛИКИ»

3.1. Урок-бесіда як прийом навчання в сучасній школі

Основною формою організації навчально-виховного процесу є урок, а щоб урок пройшов вдало, слід правильно визначити його напрям, підібрати метод, який допоможе зробити тему і саме заняття цікавішим для учнів.

Для позакласного заходу у 11-му класі ми обрали діалогічний метод навчання – бесіду.

Оскільки цей позакласний захід має на меті закріпити знання про вже знайомий учням жанр, антиутопію, а також ближче познайомити одинадцятикласників із автором сучасної антиутопії Дейвом Еггерсом та його творчістю, то найкращим методом для втілення плану проведення заходу, постала евристична бесіда.

Евристична бесіда – це спосіб, що дозволяє організувати творчу діяльність учнів через правильно поставлені запитання вчителя, дозволяє їм прийти до власних висновків, правильно відповісти. Тому «функція вчителя в цій бесіді полягає не тільки у постановці системи запитань, керуванні пошуком нових знань і способів діяльності, але і в показі способу отримання відповідей на ті запитання-підпроблеми, на які учні не можуть відшукати відповідь самостійно» [7, с. 25].

Ми обрали форму фронтальної бесіди. Адже роман сучасного американського автора є для учнів новим, тож важливо звернутись до всіх учнів класу, разом з'ясувати основну тему, окреслити проблематику роману та ключові поняття, що стосуються роману.

Функціями бесіди постають: функція *мотиваційна* (мотивація для активної роботи на уроці, до прочитання повного тексту роману); *освітня* (ознайомлення учнів із новим матеріалом, забезпечення засвоєння нових знань); *розвиваюча* (учні збагачують кругозір, під час обговорення, бесіди, учні розвивають свою увагу та пам'ять, свою уяву); *виховна* (кожен має зробити певні

висновки після бесіди, знайти для себе щось нове, що можна осмислити/переосмислити).

Ми підібрали наступні ключові компетентності (наскрізні лінії) для нашого заняття, керуючись програмою для загальноосвітніх навчальних закладів за 2012 рік, зі змінами у 2015-2017 роках:

- учень обґрунтовує вплив культурного, соціального, економічного чинників на розвиток людства; характеризує цілісну наукову картину світу (НЛ-1);
- усвідомлює моральну відповідальність за свої вчинки;
- аналізує принципи і механізми функціонування суспільства (НЛ-2);
- розуміє відповідальність за духовне й фізичне здоров'я, прогнозує ризики непередуманих наукових та суспільних експериментів (НЛ-3).

Можна простежити наступні предметні компетентності:

- учень знає основні відомості про життя і творчість митців;
- виявляє актуальні проблеми, теми в прочитаних творах, їхній зв'язок із проблемами суспільства, історії, культури, існування людини, її морального вибору;
- виявляє ознаки різних літературних напрямів у прочитаних творах;
- характеризує образи провідних героїв, простежує особливості їхньої внутрішньої зміни, виявляє відповідні художні засоби;
- обстоює власну точку зору; презентує свої улюблені твори сучасної літератури на уроці, виявляє в них риси художності;
- володіє навичками роботи з бібліотечними фондами, інтернет-ресурсами з метою пошуку необхідної книги, творчого читання;
- знає популярні книжкові серії для молоді, сучасні літературно-художні видання, інтернет-портали творів зарубіжної літератури;
- аналізує твори сучасних зарубіжних авторів у єдності змісту й форми.

Позакласний захід має вільну структуру, щоб не навантажувати учнів, але коло питань вибудоване за певною схемою: пригадування старого матеріалу

(щоб налаштувати учнів на бесіду); ознайомлення із новим; активна частина уроку – бесіда: обговорення, пригадування, висловлювання власних думок; порівняння із іншими, вже добре знайомими, творами; заключний етап – підведення підсумків.

3.2. Сценарій позакласного заходу для 11-их класів на тему «Прозорий світ «Сфери»: Перспективи і виклики»

«Майбутнє обіцяло безкінечно багато можливостей і жодних обмежень.

Так що людське щастя буквально хлюпатиме через вінець»

Джон Стейнбек, «На схід від Едему»

Домашнє завдання: прочитати текст роману «Сфера», подивитися фільм «Сфера» (2017)¹²³

, пригадати сюжет роману «1984» Джорджа Орвелла, не забути зошити та ручки для приміток.

Обладнання: Текст роману Дейва Еггерса «Сфера» (пер. з англ. Тараса Бойка. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. – 520 с.), ноутбук, презентація.

План:

1. Привітання.
2. Актуальність теми роману.
3. Загальна характеристика жанру *антиутопія*. Знайомство класу із статтю Дейва Еггерса.
4. «Сфера»: Мей Голланд, цифрове суспільство, поняття «прозорості».
5. Мей/Мерсер, як уособлення нового і старого світів.
6. Порівняння із іншими антиутопіями (одну з них школярі вивчали, зокрема, антиутопію «1984» Джорджа Орвелла).
7. Заключний етап – завершення заходу, підбиття підсумків.

Хід позакласного заходу

1. Привітання.

Вч.: Добрий день, шановні одинадцятикласники! Ми дуже раді всіх вас сьогодні бачити на нашому заході, присвяченому обговоренню цифрової системи

тотального контролю, що зображена в романі-антиутопії Дейва Еггерса під назвою «Сфера». А як ви думаєте, чому ми обрали саме таку тему для нашої зустрічі?

(учні відповідають)

2. Актуальність теми, обраного роману.

Вч.: Саме так! Нещодавно ви знайомилися з постаттю Джорджа Орвелла і його романом «1984», а тому ми вирішили познайомити вас із творчістю сучасного американського письменника Дейва Еггерса і дати можливість отримати задоволення від читання не менш цікавої сучасної антиутопії – актуального для сьогодення роману «Сфера», щоб закріпити поняття «антиутопії», розібрати важливі поняття й категорії для нашого теперішнього життя, серед яких: «цифрове суспільство», поняття «прозорості» та приватності.

«Сфера» – це роман, частково, про наше сьогодення, переважно про ваше недалеке майбутнє, хто знає. Тому пропонуємо вже скоріше дослідити це питання!

3. Загальна характеристика жанру *антиутопія*. Знайомство класу із постаттю Дейва Еггерса.

Вч.: То як ви собі розумієте поняття «антиутопія»?

(учні відповідають)

Вч.: Не можу не погодитись! Також пропоную чудове визначення С. Шишкіної занотувати собі у зошити: *«Антиутопія – інтертекстуальний літературний жанр, дискурс якого відрізняється своєрідно змодельованим хронотопом і спрямований на з'ясування співвідношень всередині тріади «людина – цивілізація – суспільство» з запереченням можливості реалізації утопічних ідеалів за умови порушення балансу і гармонії між соціумом і його моральним наповненням»* [36, с. 207].

Також, Н. Бернадська визначає антиутопію, як *«художнє ціле, у якому взаємодіють домінуючі (більш-менш постійний набір ознак, які охоплюють різні рівні твору – від тематичного до сюжетно-композиційного та мовного) й*

змінні ознаки (система гнучких і рухливих варіативних елементів структури). Перші з них забезпечують кістяк будь-якого жанру, другі – його модифікацію, залежну від мислення, світовідчуття, психології окремого письменника, а також своєрідних рис – естетичних, історичних, національних – літератури певного періоду» [4, с. 2-3].

Слідуючи за визначенням жанру антиутопії за В. Браунінгом, ми можемо визначити характерні риси антиутопії, пропоную це також занотувати:

«проекція на вигадане суспільство тих рис сучасного авторів суспільства, які викликають його найбільше несприйняття; розташування антиутопічного світу на відстані – в просторі або часі; опис негативних якостей вигаданого суспільства таким чином, щоб виникало відчуття жаху» [38, с. 19].

Визначення В. Браунінга найбільш влучно характеризує антиутопію у контексті «Сфери», але, спочатку, пропонуємо ознайомитися із статтю автора, з Дейвом Еггерсом.

Дейв Еггерс – це американський письменник, автор роману «Сфера» (2013), що також був екранізований у 2017 році. Занотуймо цю інформацію у зошити! Що стосується фільму, гадаю, більшість з вас його вже встигли подивитись, трохи пізніше у нас буде час на обговорення.

«Дейв Еггерс народився в Бостоні, штат Массачусетс. Починав працювати як редактор американського сайту новин Salon.com і власник журналу Might (з 1994 року) у Сан-Франциско. Наприкінці 90-х років працював також як фрілансер для журналу Esquire.

У 2008 році разом з Майклом Голденбергом написав сценарій до фільму «Там, де живуть Чудовиська», що є однойменною екранізацією книги Моріса Сендака. Також спільно зі своєю дружиною написав сценарій до кінострічки «В дорозі» режисера Сема Мендеса, що вийшла у світ 2009 року.

У жовтні 2016 року ініціював політичний музичний проєкт «30 днів, 30 пісень» («30 Days, 30 Songs») як протест проти політики Дональда Трампа.

У 2002 році, через два роки після виходу мемуарів, Дейв Еггерс видав свій перший художній роман – «You Shall Know Our Velocity». У 2005 році видав «Surviving Justice: America’s Wrongfully Convicted and Exonerated» – книжку-інтерв'ю з колишнім в'язнем, довічно засудженим і згодом реабілітованим.

Твори Дейва Еггерса було висунуто на здобуття Національної книжкової премії, Пулітцерівської премії, Національної премії гуртка літературних критиків; його відзначено Дайтонською премією миру в галузі літератури, французькою Премією Медічі, німецькою – «Альбатрос», а також Американською книжковою премією» [8].

(учні занотовують факти біографії у зошит)

4. «Сфера»: Мей Голланд, цифрове суспільство, поняття «прозорості».

Вч.: Із автором ми познайомились, можна переходити до обговорення роману «Сфера»! Тож вдома ви мали текст роману і подивитись фільм. Які враження у вас викликає історія кар'єри Мей Голланд у компанії «Сфера»?

(учні відповідають)

Вч.: Так, «Сфера» – це компанія майбутнього з огляду на технології, які вона активно впроваджує! А чи внутрішня структура і принцип функціонування компанії майбутнього, нічого не нагадує сучасному читачеві? Можливо її можна порівняти із деякими компаніями, що існують зараз?

(учні відповідають (Google, Facebook, хтось може порівняти схожість логотипу із Uber, наприклад)).

Вч.: Що ще Ви можете пригадати про «Сферу»? Хто створив цю корпорацію, щось можете сказати про трьох «мудреців»?

(учні відповідають про Тая, Бейлі і Стентона, наводять стислу характеристику «мудреців»; акцент на Тая, бо саме він – перший, хто доклав руку до цього проекту, а потім зрозумів, що ідея «суцільної прозорості» – жах; «Сфера» стає інструментом, завдяки якому керуюча верхівка може тотально контролювати все і всіх).

Вч.: Чи сподобався вам фільм?

(учні діляться враженнями)

Вч.: Безумовно, знятий він, дійсно, чудово. Більшість акторів вам, напевно, знайомі (і Емма Вотсон, що грала всіма улюблену Герміону в «Гаррі Поттері», і Том Генкс, талановитий актор, відомий великою кількістю своїх оскароносних ролей, Карен Гіллан, відома своєю роллю у серіалі «Доктор Хто»), ключові сцени, а саме: знайомство із Мей Голланд, родиною Мей, Енні Аллертон, із Мерсером Медейросом, працевлаштування у «Сферу», зовнішній вид компанії, сфероїди, постать Бейлі (до речі, Том Генкс, нам здається, дуже схожий зовні зі своїм героєм), пристрої (найпопулярніші: маленькі камери, що і породжують «проект прозорості», який, початково, був націлений саме на політичних діячів, проєкт Мей для пошуку втікачів), сцена із загибеллю Мерсера, але чи правильно режисер змодлював кінець фільму? Про це трохи пізніше. Головне, що ви встигли подивитись фільм і вам він сподобався.

Зараз пропоную нам охарактеризувати Мей Голланд, її постать і, до речі, Емма Вотсон схожа на ваше особисте бачення Мей? Ми її уявляли трохи інакше («...широкий рот, тонкі губи, оливкового кольору шкіра, темне волосся, а ще її високі вилиці...»; «...карі очі не всміхалися, примружені і холодні, готувалися до бою»; «Мей саме в міру погладшала, вираз обличчя заспокоївся, тіло стало напнуте і туге» [10, с. 14]).

(учні відповідають: Мей і її родина, дружба із Енні, початкові кроки у компанії, героїня Дейва Еггера і її «екранна» версія.

Вч.: Добре, хто така Мей – з'ясували. Зараз пропонуємо ще кілька хвилин відвести на тлумачення наступних понять: «цифрове/інформаційне суспільство» та «суцільна прозорість», адже саме у такий світ і потрапляє Мей, він її змінює.

Прошу записати наступні прізвища:

Фріц Махлуп, який досліджував виникнення концепції «інформаційного суспільства»;

Деніел Белл, який розвинув концепцію «постіндустріального суспільства»;

Френк Уебстер, який провів аналіз десятків монографій, присвячених впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та індустрії знань на суспільні відносини.

Якщо узагальнити, то «цифрове/інформаційне суспільство» – «нова історична фаза розвитку суспільства, в якому виробництво, використання та споживання інформації стає визначальним способом діяльності в усіх сферах суспільного буття (економіці, політиці та культурі)» [31].

Термін «суцільна прозорість» (у контексті «Сфери») – синонім «медійної прозорості», бо визначення «медійної прозорості» найбільш доречно пасує для характеристики змальованих у романі подій.

Тому пропоную занотувати наступне: *«Аспекти прозорих медіа включають відкриті документовані джерела, відкриті засідання, декларації про доходи, вільне інформаційне законодавство, бюджетні огляди, аудити, експертні оцінки і т.ін. Поняття прозорості медіа нерозривно пов'язане зі сприйняттям медіа нинішнім суспільством, а також з питанням, чому медіа висвітлюють будь-які речі тим або іншим чином. Діяльність сучасних медіа може значно впливати на зміни, як політичні, так і соціальні. Те, як населення сприйме діяльність цих медіа, часто визначає подальшу державну політику з тих чи інших питань»* [22].

(учні конспектують)

Вч.: Здається, ми всі живемо у цифровому інформаційному суспільстві дуже цікаво. Що ще у романі/фільмі ви помітили із того, що вже нас оточує?

(учні відповідають; напевно, соціальні мережі, лайки, коментарі, репости, сенсорні гаджети, дрони і т.ін.)

Вч: Саме так. Поміркуйте, будь ласка, яким чином це на вас впливає? Які зміни ви помічаєте у своїй поведінці, звичках, коли йдеться, наприклад, про зростання онлайн-активності в соціальних мережах, використання смартфонів?

(учні відповідають)

Вч: Дуже добре, що не впливає! А ось на Мей, на жаль, таке цифрове середовище вплинуло і повністю її змінило. Пропоную простежити як саме.

5. Мей/Мерсер, як уособлення нового і старого світів

Вч.: Як ви гадаєте, який саме момент був переломним, що вказує на зміну Мей?
(учні відповідають, висловлюють свої думки)

Вч.: На нашу думку, цей момент можна простежити у епізоді, де Мей помічає подарунок Мерсера – нову люстру у будинку її батьків, потім з’являється і сам Мерсер (батьки Мей його запросили). Мей тоді була у гарному настрої, вирішила навіть Мерсеру зробити приємне (хоча вона прекрасно знала, що він не є прихильником «Сфери», не прагне бути у центрі уваги, йому це дивно і, що ще важливіше, неприємно і дискомфортно). Що ж зробила Мей?

(учні відповідають)

Вч.: Саме так! І зверніть увагу, як батьки і Мерсер благають її припинити шукати і читати вголос коментарі, стосовно творіння Мерсера, які просто на них наплинули із шаленою швидкістю після «цвіркання» Мей про люстру на її сторінці в соціальній мережі.

Цей фрагмент ми можемо знайти на сторінці 276:

«– Мей. Перестань. Будь ласка. – Мерсер втупився у неї поглядом, його очі стали маленькі і круглі. – Не хочу галасувати в домі твоїх батьків, але ти або припиняєш, або я йду додому.

– Секундочку, – сказала вона і почала гортати повідомлення, шукаючи таке, що точно справило б на нього враження. Бачила повідомлення з Дубаю, і якщо зараз знайде його, то Мерсерів опір умить ослабне.

– Мей, – пролунав мамин голос. – Мей.

Але Мей ніяк не знаходила того повідомлення. Де ж воно? Гортаючи стрічку, почувала, як човгнув по підлозі стілець.

Але вона так захопилася своїм пошуком, що навіть не підвела голови. Коли ж підвела, то Мерсера вже не було, а батьки запитально дивилися на неї» [10, с. 276].

Здається, саме тоді Мей вже, частково, почала втрачати зв'язок із реальністю.

Вч.: Чому, як ви гадаєте, Мерсер пішов? Чому, взагалі, він так реагує, що ми знаємо про Мерсера?

(учні відповідають, що це її колишній хлопець, що він майструє люстри з оленьчих рогів, що він живе у реальному світі зі всіма його перевагами і недоліками і т.ін.)

Вч.: Чи можемо ми вважати Мерсера представником «старого світу», а Мей – представником «нового, сферичного» простору?

(учні відповідають)

Вч.: Так, не можемо не погодитись, що це і справді так виглядає: Мерсер уособлює не просто «старий світ», він – прихильник моралі, людських цінностей, людяності, чого не скажеш про більшість сфероїдів, адже, перш за все, вони егоїсти. До прикладу можна проаналізувати дружні взаємини Мей та Енні. Хто бажає взяти слово? Чи може торкнутися стосунків Мей і Френсіса? Або ставлення Мей до Кальдена/Тая?

(учні відповідають про Френсіса, Кальдена)

Вч.: Так, стосовно Мей і Енні згадаймо, коли Мей ще не працювала у «Сфері», Енні була для неї просто найліпшою подружкою, майже сестрою; на початку роману ми можемо помітити, що Мей щаслива бути поряд із Енні, вона щиро радіє її успіхам, вислуховує Енні, сміється із нею, вони обговорюють загадкового Кальдена, всі навколо заздять Мей, адже вона має такі чудові взаємини із Енні, яка, на той час, вже займає досить високе місце у компанії; Мей їй вдячна. Енні також рада опікуватися Мей, вона хвилюється за неї, допомагає зі страховкою, знайомить її ці своїми друзями, колегами-сфероїдами, але, як тільки Мей починає все навкруги транслявати (сам Бейлі вирішив, що такою відповідальною справою має займатися Мей), Енні усвідомлює, що більше вони не подруги, Мей – конкурентка, яка на певному етапі своєї кар'єри, нарешті, в якомусь сенсі, затьмарила Енні. Мей також розуміє, що вони з Енні майже на одному рівні і їй вже не здається, що Енні – така добра і весела подруга, вона її

моментами ненавидить і намагається вколоти якомога болючіше і навіть принизити.

«...проклинала Енні, проклинала кожен дюйм цієї блондинки, її самовдоволене повноваження. Авжеж, Енні працює у «Сфері» довше. То й що? Тепер вони рівня, але Енні не хоче з цим змиритися. І Мей доведеться змусити її це зробити» [10, с. 375].

Вч: І, стосовно Мерсера, що із ним сталося?

(учні розповідають про його загибель і як Мей до цього призвела своїми діями).

Вч: Так, чи можемо ми трактувати кампанію пошуку та цькування Мерсера як перехід із «життя в онлайні» до «онлайн життя»? Як ви це розумієте?

(учні відповідають)

Вч: Життя в онлайні – це те, що знаходиться по той бік екрану. Ми можемо використовувати мережу Інтернет для спілкування, для нових знайомств, для пошуку інформації, перегляду фільмів, або серіалів і т.ін.

А, якщо ми кажемо про «онлайн життя», то слід уявити собі «Сферу» – замкнену, високотехнологічну кулю, в середині якої вже все є: спілкування, нові знайомства, інформація, перегляд фільмів і серіалів. Немає сенсу її покидати, адже у мережі кожен може бути ким завгодно, може транслювати свої ідеї, свої думки і, в будь-якому випадку, твою філософію хтось, але підтримає.

Мей із звичайного, буденного, сірого життя із використанням мережі Інтернет задля пошуку якоїсь інформації, для спілкування із батьками, друзями, повністю відходить у нове, високотехнологічне, «чисте», модернізоване життя, яке вона транслює навколишньому, сірому світу – вона сама стає, у якомусь сенсі, фільмом, серіалом, її життя обговорюється і відстежується тисячами глядачів. Тобто Мей повністю видозмінює своє життя із «життя в онлайні» на «онлайн життя», де її вчинок, стосовно загибелі Мерсера, навіть ніяк не засуджується, не карається, бо всім було цікаво стежити за ним, за Мей, як вона його заганяє у глухий кут і не встигає проконтролювати ситуацію, адже сконцентрована навіть не на гонитві за ним, а на своєму шоу перед глядачами. Безглузда випадкова

смерть Мерсера сприймається як сюжет якогось фільму, грань між дозволеним і недозволеним, між реальним і вигаданим, зникає.

6. Порівняння із іншими антиутопіями (одну з них учні вивчали, зокрема, «1984» Джорджа Орвелла).

Вч.: І це жахливо. Автор, ми гадаємо, і хотів, аби читач відчував жах, щоб він озирнувся на себе і на хвилину задумався: «А чи я ще не втратив ту грань між своїм життям і своїм зображенням у мережі?»

І, якщо ми зараз зіставимо фінал роману і фінал фільму, то у більшості, фінал фільму, напевно, викликає розпач, розчарування.

Фільм змальовує нам перемогу Мей і Тая над Бейлі і Стентоном, адже вони роблять і «всеконтролюючих» керівників «прозорими», вдягаючи на них по камері. В кінці ми бачимо, що всі радіють, все добре, кожен займається своєю справою: хтось народжується, хтось вмирає, хтось займається спортом, працює, Мей, наприклад, займається своєю улюбленою справою – катається на каяку, а над її головою кружляють десятки всевидячих дронів і всі задоволені. Тобто, режисер вирішив, що, якщо і керуючу верхівку зробити повністю «прозорою», то нова цифрова етика утвердиться в суспільстві, яке неминуче прямуватиме до всезагального щастя. Вони, можна сказати, змальовують перевагу Мей (яка ще й і від Тая, як ми бачимо, не відхрестилася) над головними антагоністами, тепер головна – Мей. Режисери наче натякають, що Мей – не така, вона все виправить, зробить краще. Але, чи це можливо?

Однак, у романі Дейв Еггерс змальовує Мей як ще одну «палко навернену сфероїдку, яку система повністю підпорядкувала собі; вона не обрана, вона – чергова. Чи зустрічався вам подібний поворот сюжету в іншій антиутопії? Можливо варто зіставити події з романом «1984»?

(учні відповідають)

Вч.: Так, звичайно. Мей можна порівняти із Вінстоном Смітом, але хто викликає особисто у вас більше почуттів, можливо почуття жалості?

(учні відповідають)

Вч: І нам здається, що Вінстона саме зламали, його підкорили; якщо казати про Мей, то, звичайно, були маніпуляції і щодо Мей, на неї також тиснули (Бейлі, наприклад), але Мей навіть і не помітила, не зрозуміла, що змінилась. А не помітила вона через те, що сама до цього прагнула, цілеспрямовано йшла.

7. Заключний етап – завершення заходу, підбиття підсумків.

Вч: На цьому наша розмова добігає кінця. Сподіваюся, що вам було цікаво послухати та ознайомитись із антиутопією нашого часу.

Хто ще не встиг повністю прочитати цей роман, або навіть і не починав, сподіваємося, що ви знайдете час на знайомство зі світом і героями Еггерса, обов'язково щось для себе візьмете та зробите певні висновки.

Дякуємо за співпрацю!

Висновки до третього розділу:

Роман Дейва Еггерса «Сфера» можна рекомендувати учням 11 класу у блоці творів позакласного читання, адже сучасну антиутопію варто використати для зіставного аналізу з класичною утопією Дж. Орвелла, що включена до основного кола читання школярів 11 класу.

Учням цікаво читати обговорювати актуальні для нашого часу питання, аналізувати тексти в проблемному полі, порівнюючи їх із власним досвідом.

Художній простір роману «Сфера» яскраво моделює сучасний світ, у якому вже існують великі корпорації, вільний доступ до мережі Інтернет, майже всі, вміють користуватися смартфонами, вільно володіють планшетом, ноутбуком та іншими сучасними гаджетами, автор надає читачу змогу «розгледіти» самих себе у цифровому вимірі.

У проблемному ключі автор дає можливість читачеві усвідомити, що Інтернет і відкритість – це чудово, адже технології допомагають шукати, переглядати, ознайомлюватись із цінною інформацією, шукати відповіді на безліч важливих питань; вони (технології) вже цілком змінили та спростили світ в плані комунікації, але, з іншого боку, сучасні гаджети, вільний доступ до мережі Інтернет, що керують сучасними трендами, негативно впливають на

молодь: вони можуть вкладати у їх голови помилкові поняття та породжувати неправильні ідеали, і в цілому, погано впливати на користувачів.

Є підлітки, що ховаються у мережі від всього світу, перестають соціалізуватися, закриваються від родичів, друзів, обирають «онлайн життя» замість реального. Інколи це може привести до непередбачуваних вчинків та їхніх наслідків. Тому слід аналізувати сучасну літературу, показувати на актуальних для молоді прикладах з художніх текстів, які загрози і виклики несе сучасна цифровізація та діджиталізація суспільства.

Роман «Сфера» пропонується для включення у список творів для додаткового читання для учнів 11 класу, оскільки порушує цілий комплекс питань, актуальних для молоді, а саме: принципи і механізми функціонування цифрового суспільства; моральна відповідальність за свої вчинки в контексті занурення у цифрову сферу; нові формати спілкування із людьми у світлі впливу технологій на наше повсякденне життя, культуру, мораль.

ВИСНОВКИ

Здавалось би, сучасного читача вже мало чим здивуєш, особливо коли йдеться про антиутопію, адже переважній більшості знайомі класичні антиутопії ХХ ст.: «1984» Дж. Орвелла, «Прекрасний новий світ» О. Гакслі, «Ми» Є. Замятіна, «451 градус по Фаренгейту» Р. Бредбері, молодше покоління читачів, напевно, вже зацікавилася такими романами, як «Голодні ігри» С. Коллінз, або «Дивергент» В. Рот. Безумовно, ці тексти є непересічними, герої антиутопій – унікальними, адже всі вони намагаються йти проти системи; когось система, врешті-решт, ламає, а хтось продовжує протистояти їй та лідерам, що насаджують свої ідеї і прагнуть керувати світом, до кінця.

Однак, парадокс сприйняття антиутопій ХХІ ст. полягає в тому, що сучасні читачі не сприймають описані події як попередження про страшне майбутнє, як загрозу.

Ми живемо вже майже у тому майбутньому, про яке колись, 70-90 років назад, писали у своїх романах Дж. Орвелл та О. Гакслі. Нас оточують сенсорні панелі: від власного смартфона до сенсорного покриття у автомобілі, або сенсорів, що вбудовані у певні дизайни, інтер'єри квартир, чи, навіть, сенсорне покриття, яке можна зустріти в інфраструктурі міста, так звані проєкти «Розумного міста». Ми оточені постійним потоком інформації, яку можна зустріти будь-де і коли завгодно: вулиці вкриті цифровими білбордами, що постійно транслюють яскраву рекламу, новини, всюди світлові вивіски, лайтбокси, вдома нас оточує цифрове телебачення, комп'ютери, телефони; сучасні технології пропонують окуляри віртуальної реальності, розумні годинники, які рахують наші кроки, контролюють пульс. Деякі ідеї видатних письменників-антиутопістів про майбутнє – це наше сьогодні, яке вже нас не дивує.

Дейв Еггерс розробив сюжет, який, безумовно віддзеркалює нашу цифрову реальність, однак трохи видозмінює та розширює функціонал вже існуючих пристроїв, модернізує їх.

Художній простір роману є цілком зрозумілим і «впізнаваним» для сучасного читача, саме тому доля головної героїні роману-антиутопії Мей Голланд є попередженням для читачів. Мей Голланд – звичайна американка, яка у свої двадцять чотири роки потрапила працювати у компанію мрії мільйонів молодих, амбіційних людей зі всього світу, їй пощастило працювати у «Сфері» – компанії майбутнього. Спочатку Мей шокована контрастом її буденного життя і територією Сфери, адже сама будівля, кампус, працівники-сфероїди і, власне, робота та дозвілля сфероїдів виглядають неперевершеними в плані впровадження найновіших цифрових технологій і систем. Поступово «Сфера», яка вибудовує ієрархію етичних цінностей на фундаменті поняття «прозорості», повністю захоплює Мей.

Від початку життя головної героїні вибудовується за моделлю: приватна сфера і робота, де чітко прослідковується межа «приватності» (родинні взаємини, сімейні проблеми, дружні стосунки та інтимна сфера не є «прозорими» і доступними усім і кожному). Однак дуже швидко «виробнича необхідність» вимагає від Мей змінити моральні орієнтири і під тиском подруги та ідеологів-мудреців, головна героїня остаточно відмовляється від «приватності»/конфіденційності на користь повної «прозорості». Відтак нова «цифрова етика» розчиняє усталені етичні категорії та поняття і сама Мей вже нічого не розуміє і повністю інтегрується у компанію та не має інструментів протидії впливу Сфери. «Сфера» буквально перебуває всередині Мей, адже вона випиває медичний коктейль, що пильнує за її здоров'ям та з часом прихильниця нової етики сама стає тотально «прозорою».

Відтак, у фіналі роману-антиутопії, Мей виступає вже в ролі палкої поборниці «прозорості» й замість стурбованості станом здоров'я подруги, яка знаходиться в комі, Мей висловлює жаль щодо «непрозорості» свідомості Енні й бажання поруйнувати цю межу. Вона змінюється, бо сама цього хоче. Їй подобається компанія, її філософія «прозорості», нові проекти, що змінюють світ на цілковито доступний онлайн-простір, вона поступово сама стає рушієм

проекту «прозорості» одного з мудреців, Симона Бейлі, носячи всюди камеру «ВидоЗміни» і документуючи кожний свій крок, транслуючи своє буденне життя мільйонам глядачів. Звідси робимо висновок, що не тільки дії Мей, а також її почуття, емоції, вагання – все стає доступно іншим для перегляду, обговорення, впливу на Мей.

Звичайно, характер та емоції нової Мей також змінюються, у цифровому просторі вона сама стає певною мірою штучною, позбавленою здатності любити, довіряти і співчувати. Обрив контактів зі Сферою у батьків, які уникають спілкування з донькою-сфероїдкою; загибель її друга Мерсера, яка спровокована агресивним вторгненням Сфери у приватне життя хлопця; зрада Таю, застереження якого мали убезпечити Мей від руйнування її власних моральних цінностей; коматозний стан подруги Енні, який викликаний бажанням перевершити успіх проекту «прозорості» Мей – все це більше не турбує сумління Мей, адже вона зосереджена на реалізації ідеї «повноти сфери». Саме тому нове «цифрове сумління» не закликає до співчуття, а виявляє патологічну з точки зору нецифрової етики міру цікавості до того, «що відбувається» в голові непритомної подруги Енні.

Поява цифрової сфери значно вплинула на сучасне суспільство, адже її виникнення та розповсюдження сприяло тому, що майже всі, хто має вільний доступ до мережі, тепер існують у двох системах: цілком реальній – фізичній, та віртуальній. Цифрова система дозволяє нам не тільки вільно спілкуватись, працювати, але також відкриває для людства зовсім інший, у порівнянні із буденним, світ, в якому кожен може самостійно обрати для себе рольову модель поведінки, яка у реальному вимірі не є нормою. Звідси виникає і поняття «цифрової етики», що у специфічному руслі змінює ключові поняття «нормальності» і розмиває власне розуміння моральних категорій.

Керівництво «Сфери» має за мету поглибити залежність людей від мережі, вони створюють певну монополію на інформацію, на особисті дані користувачів

і це має занепокоїти читача, адже у романі можна провести численні паралелі із сучасними мегакорпораціями, таким як Google, Facebook, Twitter.

Роман «Сфера» акцентує увагу на нашому сьогодні, на нашій реальності. Це історія про те, наскільки може бути загрозливою та ситуація, яка зараз складається в онлайн-просторі. Тобто, наскільки соціальні мережі можуть порушувати приватність користувачів і які наслідки може мати у майбутньому реалізація цілковитої «прозорості». Проте, автор сучасної антиутопії дає змогу осмислити ті можливості, які ми вже отримали, озброїти інформацією пересічного представника сучасного цифрового суспільства і не дати загрозливому майбутньому здійснитися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрюшин В.М. Современная антиутопия: киберпанк и другие / В.М. Андрюшин // Язык. Коммуникация. Методика преподавания: сборник научных трудов. – Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та, 2016. – 90 с.
2. Антиутопія // Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. – Київ: ВЦ «Академія», 2007. – С. 48-49.
3. Белл Д. Настання постіндустріального суспільства / Даніел Белл // Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад..НАН України Л.В. Губерського. – К.: Знання, 2009. – С. 419-431.
4. Бернадська Н. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук :печ. 10.01.06 «Теорія літератури» / Н. Бернадська. – К., 2005. – 36 с.
5. Бодрийяр, Ж. Америка. – М.: Владимир Даль, 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://kph.ffi.npu.edu.ua/!e-book/klasik/data/aud/amerique.html>
6. Бодрийяр, Ж. Симулякры и симуляция / Пер. с фр. А. Качалова. – М.: Издательский дом «ПОСТУМ», 2015. – 240 с.
7. Борецький А. Активність у пізнанні // Початкова школа. – 2006. – №9. – С. 2-3.
8. Дейв Еггерс [Електронний ресурс]: Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дейв_Еггерс
9. Добрынская Н.Г. Антиутопия: пространство государства и пространство личности [Електронний ресурс] / Н.Г. Добрынская. – Режим доступу:
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92302/27-Dobrynskaya.pdf?sequence=1>
10. Еггерс Дейв. Сфера / Пер. з англ. Тараса Бойка. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. – 520 с.
11. Євченко О.В. Драма-антиутопія. Генезис. Поетика: автореф. дис.... канд. філол. наук / Євченко О. В. – К., 2002. – 20 с.

12. Жаданов Ю. Антиутопия XX века: этапы большого пути // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://20v-euro-lit.niv.ru/20v-eurolit/articlesangliya/zhadanov-antiutopiya-xx-veka.htm>
13. Жаданов Ю.А. Антиутопия второй половины XX века: творческий поиск новых перспектив жанра / Ю. А. Жаданов // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 102: Філологія. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2010. – С. 26–31.
14. Жаданов Ю.А. Кулікова І.І. Художня модель хронотопу в антиутопічному жанрі другої половини XX століття // Питання літературознавства. – 2014. – № 89. – С. 97–106.
15. Кагарлицкий Ю.И. Что такое фантастика? – Москва: Художественная литература, 1974. – 346 с.
16. Кучер В.В. Поетика роману-антиутопії в рецепції сучасного літературознавства / В.В. Кучер // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. – Вип. 36. – С. 184-187.
17. Ланин Б. Анатомия литературной антиутопии / Борис Ланин // Общественные науки и современность. – 1993. – № 5. – С. 154–163.
18. Лукашенко И.Д. Антиутопия как социокультурный феномен начала XXI века [Текст] / И. Д. Лукашенко // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – Т. 1. – № 4. – С. 286–288.
19. Любимова А.Ф. Утопия и антиутопия: опыт жанровых дефиниций / А.Ф. Любимова // Традиция и взаимодействие в зарубежных литературах. – Пермь, 1994. – С. 61-86.
20. Мангейм К. Идеология и утопия // Утопия и утопическое мышление: антология зарубежной литературы. – М.: Прогресс, 1991. – С. 113-169.
21. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США. – М.: Прогресс, 1966. – 462 с.
22. Медійна прозорість [Електронний ресурс]: Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Медійна_прозорість

23. Невский Б. Грезы и кошмары человечества. Утопия и антиутопия // Мир фантастики. №49, сентябрь 2007 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mirf.ru/Articles/art2195>
24. Орвелл Дж. 1984 / Пер. з англ. В. Шовкуна. – К. : Видавництво Жупанського, 2015. – 316 с.
25. Пархоменко І.І. Антиутопія: інтерпретація в сучасному літературознавстві [Електронний ресурс] / І.І. Пархоменко. – Режим доступу: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4452/2/parkhomenko.pdf>
26. Рікер П. Идеология и утопия. – К.: Дух і літера, 2005. – 386 с.
27. Родькин П.Е. Медиа и социум. Три попытки вскрыть субъект власти: Критический очерк / Павел Родькин. – М.: Совпадение, 2016. – 72 с.
28. Сабат Г. У лабіринтах утопії й антиутопії / Галина Сабат. – Дрогобич: Коло, 2002. – 157 с.
29. Силантьева М.В. Социальная транспарентность и личные границы: парадоксы глобальной культуры // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://mgimo.ru/upload/iblock/c73/social-transparency-and-personal-boundaries-global-culture-paradoxes.pdf>
30. Смысл фильма «Сфера» // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://mnogo-smysla.ru/smysl-filma/sfera/>
31. Степаненко В.П. Інформаційне суспільство // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12462] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006.
32. Троян О. Антиутопія нового рівня: Тиха смерть конфіденційності в «Сфері» Дейва Еггерса // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vsiknygy.net.ua/neformat/50163/>
33. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. – М., 2004. – 400 с.

34. Федух І. Жанр антиутопії у постмодерністичному дискурсі / І.С. Федух // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. –2015. – № 9. – С. 180-184.
35. Шахова К.О. Англійська художня антиутопія у світовому контексті / К.О. Шахова // Література Англії ХХ століття / за ред. К.О. Шахової. – К.: Либідь, 1993. – С. 44-71.
36. Шишкина С.Г. Литературная антиутопия: к вопросу о границах жанра // [Електронний ресурс] / С.Г. Шишкина. – Режим доступу: <http://www.isuct.ru/e-publ/vgf/sites/ru.e-publ.vgf/files/2007/vgf-2007-02-199.pdf>.
37. Atwood, Margaret. «When Privacy Is Theft». Review of «The Circle» for The New York Review of Books, 21 Nov. 2013. Print. – Режим доступу: <https://www.nybooks.com/articles/2013/11/21/eggers-circle-when-privacy-is-theft/>
38. Browning W. Toward a Set of Standards for Antiutopian Fiction / W. Browning // Cithara. – 1970. - № 10. – P. 18-32.
39. Dave Eggers. The Circle. – New York: Vintage Books, 2013. – 271 с.
40. Ludwigs, Marina. «The Posthuman Turn in Dave Eggers’ The Circle», in Anthropoetics XXI.1 (Fall 2015). – Режим доступу: <http://anthropoetics.ucla.edu/ap2101/2101ludwigs/>
41. McMillan, Graeme. Dave Eggers’ The Circle: What the Internet Looks Like if You Don’t Understand It. // Wired. 10 Nov. 2013. – Режим доступу: <http://www.wired.com/2013/10/the-circle-review-dave-eggers/>
42. Pignagnoli, Virginia. «Surveillance in Post-Postmodern American Fiction: Dave Eggers’s The Circle, Jonathan Franzen’s Purity, and Gary Shteyngart’s Super Sad True Love Story» in Space of Surveillance: States and Selves / eds. Susan Fynn, Antonia Mackay. – Cham: Palgrave Macmillan, 2017. – pp.151–167. – Режим доступу: https://www.academia.edu/35074202/Surveillance_in_Post_Postmodern_America

[n Fiction Dave Eggerss The Circle Jonathan Franzens Purity and Gary Shteyngarts Super Sad True Love Story](#)

43. Sekulovski, Jordanco. The Panopticon Factor: Privacy and Surveillance in the Digital Age, – pp. 61-76. – Режим доступа:

https://www.academia.edu/23682371/The_Panopticon_Factor_Privacy_and_Surveillance_in_the_Digital_Age

44. Ullman, Ellen. «Ring of Power», review of The Circle by Dave Eggers, in New York Times (November 1, 2013). – Режим доступа:

<https://www.nytimes.com/2013/11/03/books/review/the-circle-by-dave-eggers.html>